

Hooper, *Pharmacographia Indica*, London 1890-1893, repr. Karachi 1972; *Encyclopaedia Judaica*, Jerusalem 1978-1982, s.v. "Spikenard" (by Jehuda Feliks); David Hooper, *Useful plants and drugs of Iran and Iraq*, with notes by Henry Field, ed. B. E. Dahlgren, Chicago 1937; V. Prashanth Kumar, et al., "Search for antibacterial and antifungal agents from selected Indian medicinal plants", *Journal of ethnopharmacology*, vol. 107, no. 2 (Sept. 2006); Karl Heinz Rchinger, *Valerianaceae* (Flora Iranica, ed. Karl Heinz Rechinger, no. 62), Graz 1969; Theophrastus, *Enquiry into plants and minor works on odours and weather sings*, [Greek text] with an English translation by Sir Arthur Hort, London 1948-1949.

/ مرضیه کاظمی /

سنبل زاده وهبی، شاعر و نویسنده و قاضی عثمانی در سده دوازدهم و اوایل سده سیزدهم. نامش محمد و تخلصش وهبی بود. او در شهر مرعش به دنیا آمد و منسوب به خاندهانی از علما بود که به سنبل زاده معروف بودند. پدرش، رشیدافندی، از شاعران و علمای شهر به شمار می رفت. پدرزرگش، محمدافندی، نیز از مفتیهای مرعش بود (حیاتی احمدافندی، ص ۶۳؛ معلم ناجی^۱، ص ۸۶). اطلاعاتی از تاریخ تولد سنبل زاده وهبی در منابع قدیم موجود نیست. آگون^۲، تولد او را در ۱۱۳۲ دانسته است (د.ا.ترک، ج ۱۱، ص ۲۳۸)، ولی برحسب شواهد موجود، احتمالاً در ۱۱۳۳ به دنیا آمده است (بیگزاده اوغلو^۳، ص ۷).

سنبل زاده تحصیلات ابتدایی اش را در مرعش گذراند و سپس به استانبول رفت. اطلاعات دقیقی درباره ورودش به استانبول در دست نیست. در یکی از بیتهای قصیده اش، که درباره مصطفی سوم (حک: ۱۱۷۱-۱۱۸۷) و در زمان تولد سلیم سوم سروده است، ماده تاریخی را آورده (سنبل زاده وهبی^۴، ۲۰۱۲ الف، ص ۸۹، قصیده ۴، بیت ۵۸؛ بیگزاده اوغلو، ص ۱۰) که با توجه به آن، احتمالاً در ۱۱۷۵ به استانبول وارد شده است. سخنان عثمان افندی، پدر شیخ الاسلام محمد کامل افندی، تنها سند موجود درباره دوره تحصیلات سنبل زاده وهبی در استانبول است (بیگزاده اوغلو، ص ۹).

آن گونه که از اشعار سنبل زاده استنباط می شود، او با کسب اجازه از استادش زمانی را به تدریس دروس حقوق کیفری در فقه اسلامی پرداخت، اما به سبب مشکلات مادی این حرفه را رها کرد (همان، ص ۱۰) و به عنوان قاضی در شهرهای مختلف

بمفردات الادویه و الاغذیه، بولاق ۱۲۹۱، چاپ افست بغداد [بی تا]؛ ابن سیراز، کتاب الطبیخ، چاپ کای اورنبرگ و سبحان مروه، هلسینکی، فنلاند ۱۹۸۷؛ ابن سینا؛ ابن مسویه، کتاب جواهر الطیب المفردة، چاپ پل اسبات، در

Bulletin de L'Institut d'Égypte, vol. 19 (1937);

ابن میمون، شرح اسماء العقار، [متن، همراه با ترجمه فرانسوی و شرح] ماکس مایهوف، قاهره ۱۹۴۰؛ ابوریحان بیرونی، کتاب الصيدنة فی الطب، چاپ عباس زویاب، تهران ۱۳۷۰ ش؛ ربیع بن احمد اخوینی بخاری، هدایة المتعلمین فی الطب، چاپ جلال متینی، مشهد ۱۳۴۴ ش؛ علی بن حسین انصاری شیرازی، اختیارات بدیعی، نسخه خطی موزه بریتانیا، ش ۳۴۹۹، نسخه عکسی کتابخانه بنیاد دایرة المعارف اسلامی؛ داوود دین عمر انطاکی، تذکرة اولی الالباب [و] الجامع للعجب العجائب، [قاهره] ۱۹۹۶/۱۴۱۶؛ محمد مؤمن بن محمد زمان حکیم مؤمن، تحفة حکیم مؤمن، چاپ سنگی تهران ۱۲۷۷، چاپ افست ۱۳۷۸؛ پدانیوس دیوسکوریدس، هیولی الطب فی الحشائش و السموم، ترجمه ایزطیق بن بسیل و اصلاح حنین بن اسحاق، چاپ سزار. دیولر و الیاس یرس، تطوان ۱۹۵۲؛ محمدین زکریا رازی، الحاوی فی الطب، چاپ محمد محمد اسماعیل، بیروت ۲۰۰۰/۱۴۲۱؛ علی زرگری، گیاهان داروئی، ج ۲، تهران ۱۳۶۷ ش؛ محمد حسین بن محمد هادی عقیلی علوی خراسانی، مخزن الادویه، کلکته ۱۸۴۴، چاپ افست تهران ۱۳۵۵ ش؛ ابوالقاسم بن محمد غسانی، حدیقة الازهار فی ماهیة العشب و العقار، چاپ محمد عربی خطابی، بیروت ۱۹۸۵/۱۴۰۵؛ احمد قهرمان. کورموفیت های ایران: سیستماتیک گیاهی، ج ۳، تهران ۱۳۷۳ ش؛ احمد قهرمان و احمد رضا اخوت، تطبیق نام های کهن گیاهان داروئی با نام های علمی، تهران ۱۳۸۳ ش -؛ یعقوب بن اسحاق کندی، کتاب کیمیاء العطر و التصعیدات، ترجمه و تحقیق کارل گاریس، لایپزیگ ۱۹۴۸، [تجدید چاپ] در العلوم الطبیعیة عند العرب و المسلمین = *Natural sciences in Islam*، چاپ فزاد سرگین، ج ۷۲، فرانکفورت؛ معهد تاریخ العلوم العربیة و الاسلامیة، ۲۰۰۲/۱۴۲۲؛ علی بن عباس مجوسی، کامل الصناعة الطبیة، بولاق ۱۲۹۴؛ مسعودی، مروج (بیروت)؛ ولی الله مظفریان، فرهنگ نامهای گیاهان ایران: لاتینی، انگلیسی، فارسی، تهران ۱۳۷۵ ش؛ موفق بن علی قزوئی، الابنیة عن حقایق الادویة، تصحیح احمد بهمنیار، چاپ حسین محبوبی اردکانی، تهران ۱۳۴۶ ش؛

William Carruthers, "Plants", in *The Illustrated Bible treasury*, ed. William Wright, London: Thomas Nelson and Sons, 1897; Pedanius Dioscorides, *The Greek herbal of Dioscorides*, tr. John Goodyer, 1655, ed. Robert T. Gunther, Oxford 1934; Jigmet Disket, Sonia Mann, and Rajinder K. Gupta, "A review on spikenard (*Nardostachys jatamansi* DC.): an 'endangered' essential herb of India", *International journal of pharmaceutical chemistry*, vol. 2, no.3 (2012); William Dymock, C.J.H. Warden, and David

1. Muallim Naci

2. Akün

3. Beyzâdeoğlu

4. Sünbülzâde Vehbî

Türk edebiyatçılar sözlüğü, 494; *Türk edebiyatı tarihi*, 2/

750.

سارم

وهبى افندى (*vah.bi.a.fan.di*)، محمد، مشهور به سنبل زاده، فرزند رشید مرعشى، مرعش ۱۱۳۳ - ۱۲۲۴ ق، دولتمرد، فرهنگ‌نویس و شاعر عثمانی. در زادگاهش به تحصیل پرداخت و پس از به پایان رساندن تحصیلاتش به استانبول رفت و در آنجا به تدریس سرگرم شد. چندی نیز در روملی و آناتولی عهده‌دار قضاوت بود. وی از «خواجگان دیوان» دربار عبدالحمید یکم عثمانی (۱۱۸۷-۱۲۰۳ ق) بود و در ۱۱۸۹ ق سلطان او را به سفارت نزد کریم‌خان زند (۱۱۶۳-۱۱۹۳ ق) به ایران فرستاد. او مأموریت داشت که جلوس عبدالحمید یکم و نیز پیمان صلح قینارجه، میان روس‌ها و عثمانیان، را به آگاهی کریم‌خان برساند و همچنین پایه روابط دوستانه دو دولت را بر اساس صلح ۱۱۵۹ ق، میان نادرشاه افشار (۱۱۴۸-۱۱۶۰ ق) و عثمانیان، استوارتر کند. وهبى در ششم محرم ۱۱۸۹ ق به مرز ایران رسید و در بیست و یکم صفر همان سال وارد شیراز شد و نامه عبدالحمید یکم و صدراعظمش، محمدعزت پاشا، را به کریم‌خان داد. ورود او به شیراز همزمان با لشکرکشی کریم‌خان به بصره بود و به همین سبب وی با این لشکرکشی مخالفت کرد. وهبى سه ماه در شیراز ماند، اما گفت‌وگو و رایزنی‌های او با کریم‌خان نتیجه‌ای به بار نیاورد. سرانجام در بیست و ششم جمادى الاولى ۱۱۸۹ ق شیراز را به قصد استانبول ترک کرد و در راه بازگشت، در بغداد، گزارشی به استانبول فرستاد و در آن خبر داد که در اختلاف با ایران عمرپاشا، والی بغداد، گناهار است. اما پیش از آن، عمرپاشا که از محتوای گزارش او خیردار شده بود، گزارشی به دربار عثمانی فرستاد و وهبى را متهم کرد که به سبب نوازش‌های کریم‌خان تحت تأثیر او قرار گرفته و نیز در هنگام اقامت در شیراز به عیاشی و خوش‌گذرانی و هرزگی پرداخته و رفتارش درخور سفیر دولت عثمانی نبوده و موجب سرافکنندگی دولت خود شده است. سلطان عثمانی با دریافت گزارش عمرپاشا، بر وهبى خشم گرفت و فرمان داد تا او را در هرکجا که یافتند، بی‌درنگ بکشند و مأمورانی ویژه برای اجرای فرمان خود روانه کرد. وهبى که توسط دوستانش در استانبول از

خوش‌نویسی را نیز نزد قاضی عسکر عبدالباقی عارف‌افندى آموخت. در ۱۱۰۸ ق ملازم سیدعثمان‌افندى خواجه‌زاده شد. پس از آن‌که تحصیلاتش را به پایان رساند به تدریس روی آورد. در ۱۱۲۳ ق، همزمان با بسته‌شدن پیمان‌نامه صلح پروت میان روسیه و عثمانی، وی قصاید و ماده تاریخ‌های زیبایی سرود و به احمد سوم عثمانی (۱۱۱۵-۱۱۴۳ ق) اتحاف کرد. شاه عثمانی اشعارش را پسندید و وی را نواخت. وهبى در همان سال به مدرسی مدرسه خواجه‌خاتون برگزیده شد و چهار سال در این مقام بود. در ۱۱۳۷ ق پس از آن‌که عثمانی‌ها تبریز را گشودند، به قضاوت آنجا برگزیده شد. وی در سایه پشتیبانی احمد سوم عثمانی و صدراعظم ابراهیم‌پاشاداماد به مشیخت مولویخانه‌های قیصریه، ماگنسیا و حلب رسید. در ۱۱۴۷ ق از حلب راهی سفر حج شد و پس از بازگشت از سفر درگذشت. وهبى لیلی و مجنون ناتمام قاف‌زاده فایضی را به پایان رسانده است. وی همچنین غزلی از سعدی با مطلع «آخر ای سنگدل سیم زنخدا تا چند» را تخمیس کرده است. نمونه‌ای از شعرهای او است: «با منت این همه تاریکی همجران تا چند». از دیگر آثارش: دیوان شعر ترکی که نسخه‌هایی دست‌نویس از آن به شماره ۵۸-م ادب ترکی در کتابخانه ملی مصر و در مجموعه‌ای به شماره E.H.1640 در کتابخانه موزه توپقاپوسرای نگهداری می‌شود؛ سوره‌نامه در جشن ختنه‌سوزان چهار پسر احمد سوم عثمانی، جشن ازدواج دختران احمد سوم، عادات و رسوم مردم استانبول و جز آن‌که نسخه‌هایی دست‌نویس از آن به شماره‌های H.1651 و A.3593 در کتابخانه موزه توپقاپوسرای موجود است؛ ترجمه حدیث اربعین به ترکی که نسخه‌ای از آن به شماره TY.1376 در کتابخانه دانشگاه استانبول نگهداری می‌شود؛ صلحیه به ترکی در صلحنامه پاساروفچه که مؤلف آن را به فرمان ابراهیم‌پاشا داماد نوشت و نسخه‌ای از آن به شماره TY.2711 در همان‌جا نگهداری می‌شود.

منابع: تذکره سالم، ۷۱۰-۷۱۴؛ سنج عثمانی، ۴/۶۱۷؛ عثمانی

مؤلفری، ۲/۲۳۴-۲۳۵؛ فهرس المخطوطات التركیة العثمانیة، ۲/۱۱۴؛

قاموس الاعلام، ۶/۴۷۰۷؛

Catalogue of the Arabic, Turkish, Persian and Bosnian manuscripts, 4/134; *Islam ansiklopedisi*, 10/543-547;*Topkapı sarayı müzesi*, 1/280-281; 2/242-243, 322-323;

SÜNBUZÂDE VEHBÎ

-
- 1 ARSLAN KARAOĞLAN, Konyalı Mehmed Vehbi Efendi'nin "Ahkâm-ı Kur'âniye" ve "Muhammed Ali Es-Sâbûnî'nin "Revâiu'l-Beyan" adlı eserinin mukayesesi, Erciyes Üniversitesi, Yüksek Lisans, 2011
-
- 2 DEVRİM KALAYCI SEVİNÇ, 18.yüzyıl şairlerinden Sümbülzade Vehbi(Lutfiyye),Bosnalı Sabit, Enderunlu Vasıf ve Nedim'in divan ve mesnevilerindeki atasözleri ve deyimler, Trakya Üniversitesi, Yüksek Lisans, 2007
-
- 3 EMEL YILMAZ, Yayaköylü Ahmed Reşid Efendi'nin Şerh-i Nuhbe-i Vehbî adlı eseri (inceleme, metin, dizin, S.1-221), Celal Bayar Üniversitesi, Yüksek Lisans, 2008
-
- 4 NECMETTİN YURTSEVEN, Türk edebiyatında Arapça-Türkçe manzum lügatlar ve Sümbülzade Vehbi'nin Nuhbe'si, Ankara Üniversitesi, Doktora, 2003
-
- 5 RECEP KÜÇÜK, Sümbül-Zâde Vehbî'nin Farsça Divançesi, Kırıkkale Üniversitesi, Yüksek Lisans, 2010

28 TEM 2006

Yurtseven, Necmettin. "Türk edebiyatında Arapça-Türkçe manzum lügatlar ve Şümbülzâde Vehbî'nin Nuhbe'si." Doktora Tezi. Ankara Üniversitesi, 2003. 239 y. (Danışman: Prof. Dr. Mehmet Akkuş) (İslâmî Türk Edebiyatı) 181469

08 EKİM 1999

1346 SCHMIDT, J. Sünbülzâde Vehbî's *Şevk-engîz*, an Ottoman pornographic poem. (Résumé: Le *Şevk-engîz* de Sünbülzâde Vehbî: un poème pornographique ottoman.) *Turcica*, 25 (1993) pp.9-3:235-236

210181

Sünbülzâde Vehbî
TED

02 KASIM 1999

3094 CHMIELOWSKA, D. *La femme turque dans l'œuvre de Nâbî, Vehbî et Vâsîf*. Warsaw: Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1986 (Prace Orientalistyczne. XXXII). 70pp.

Vehbî
Nâbî
Enderunlu Vasîf

Sünbülzâde Vehbî

2.49- Lütüyye-i Vehbî. Sünbülzâde Vehbî, İstanbul 1252, 53 s./ Kahire 1253, 61 s./ İstanbul 1276 48 s.

06 HAZIRAN 1996

-Sünbülzâde Vehbî

1.5.170- Surnâme-i Vehbî, Selman Fişek, AÜ. DTCF., (BT. 1), Ankara 1943, 44 s.
Bitirme (Mezuniyet) tezi.

06 HAZIRAN 1996

Bilent Olcaç

- Sünbülzâde Vehbî

Seyyid Nazımın Vehbî Efendi

SEYİD VEHBİ
Sünbülzâde
Vehbî

181469 - Sünbülzâde Vehbî

"Sünbülzâde Vehbî; Hayatı-Edebi Şahsiyeti Divanının Tenkitli Metni ve İncelenmesi." Süreyya Ali Beyzadeoğlu. Doktora Tezi. İstanbul Üniversitesi, 1985.

09 NISAN 1993

Tarih Zayıf T-326

MUALLİM NACI

Sünbülzâde Vehbî
25 TEMMUZ 1992

OSMANLI ŞAİRLERİ

Hazırlayan

Yrd. Doç. Dr. Cemâl KURNAZ

Türkiye İhtisâsî Vakfı İstâzâ ve Arşiv Departmanı	
Kayıt No :	9219
Tasnif No. :	928-7811 MUA.0

KÜLTÜR ESERLERİ DİZİSİ : 55

SÜNBUİL-ZÂDE VEHBİ*

Maraş'ın iftihar kaynağı olan Sünbül-zâde hânedânının fâzıllarından Reşid Efendi'nin oğludur. Maraş ulemâsından maarif tahsil ettikten sonra İstanbul'a gelerek kadılık yoluna girmiş ise de, emellerinin hilâfına, feyz alamadığından Sultan III. Mustafa devrinde bazı takdir erbâbının yardımıyla «hâcegân» yoluna dahil olmuştur. Daha sonraları eserlerinde insanı usandıracak derecede yâdını tekrar eylediği İran sefâretine tayin edilmiş idi. Bu memuriyetin «posta tatarı kıyafetinde hafiyen Üsküdar'a vürüd» meşhur felaketi ile sonuçlandığını görünce «hâcegân»lığı terk ile yine eski mesleğine girmiştir. Lütfiyye'de, aşağıdaki beyitler ile buralarını imâ eder :

Olma tebdil-i tarîka mâ'îl
Meymenet yokdur olursun sâ'il (1)

Başıma geldi peşimân oldum
Çok zaman zâr u perişân oldum (2)

Görmedim hâsılı bir gün râhat
Kahkarî eylemeyince ric'at (3)

Kendisini bu felâketten meşhur Tannâne kasidesi kurtarmıştır. Fâzılların ileri gelenlerinden, iken şiir ile olduğu kadar «fısk» ile de şöhret bulmuştu. Bu hâl, kendisinin hicviyle meşgûl olan Sürûri için söz sermayesi olur dururdu.

Yaşı doksanı geçtiği halde 1224/1809-10'da vefat edince Sürûri aşağıdaki tarihleri söylemiştir :

Gitti şeyhü's-şu'arâ Vehbî-i sâhib-âsâr
Bü'l-heves-pîr-i cevân-tab' idi fevkalâde (4)

- * Mecmua-i Muallim, s. 118-120; Osmanlı Şairleri, s. 74-80; Esâmî, s. 336.
- 1) Yol (meslek) değiştirmeye meyl etme, bunda meymenet yoktur. Değilse, yoksul, dilenci olursun.
 - 2) Başıma geldi, pişman oldum. Çok zaman ağlamaklı ve perişan oldum.
 - 3) Hâsılı, birden bire geri dönmeyince rahat etmedim.
 - 4) Şairlerin şeyhi, eserler sahibi Vehbî gitti (öldü). Fevkalâde genç yaradılışlı, her şeye istekli bir ihtiyar idi.

Lâle vaktinde vefât etdi dedim târihin
Gülşen-i cenneti me'vâ kıla Sünbül-zâde (5)

Şeyh ü şâb-ı bülegâ defn edib oldu mahzûn
Ki cevân-tab' idi pâkize-edâ Vehbî-i pîr (6)

Seri üzre dikilib serv dedim târihin
Oldu nâbûd re'isü's-şu'arâ Vehbî-i pîr (7)

Merhumun Tuhfe'si, Nuhbe'si, Lütfiyye'si hakikaten faydalı eserlerden ise de, şiirinde hakiki zevk erbâbının arayacağı halâvet bulunamaz. Ziya Paşa'nın :

Benzer kokusuz güle cebelde (8)

teşbihi yerindedir, fakat :

Söyler sözü ilim kuvvetiyle (9)

hükmü biraz söz götürür. Bazı araştırmacıların zannına göre Vehbî «şiir söylemek»de son tabaka rîcâli meyânında görünmüş ise de, «mevzûn söz söylemek»de birincilerden sayılmağa hak kazanmıştır. Kendisi bu görünüşte mâzurdur. Çünkü, tabiatın vergisi olan şairâne hissiyâttan hissesine pek az bir şey isabet etmiştir. Elbette hissiyât başka, mâlumât yine başka ! İkisi birleşirse bir kâmil şair teşkil eder. Vehbî yaratılışında olan kişiler, her sözü mevzûn söyleme kuvvetine sahip olsalar da, ekseriyya :

Gitti başundan gönül ol serv-kaddûn sâyesi
Ağla kim idbâra tebdil oldu ikbâlün senün (10)

- 5) Lâle vaktinde vefat etti, «tarihi»ni dedim : Sünbül-zâde, cennet gülşenini makam kıla.
- 6) Genç ve ihtiyar edebiyatçılar defnedip mahzun oldu. Ki, temiz üslûplu yaşlı Vehbî, genç yaradılışlı idi.
- 7) Başı üzre servi dikilmiş, dedim «tarihi»ni : Şairlerin reisi pîr Vehbî yok oldu.
- 8) Dağda kokusuz güle benzer.
- 9) Sözü ilim kuvvetiyle söyler.
- 10) Gönül, başından o servi boylunun gölgesi gitti. Ağla, ki tâlihîn tâlihsizliğe döndü.

بايزيد رقم 2/5646 ورقة 211-250 ؛ حالت أفندي رقم
2/685 ؛ مهر شاه سلطان رقم 400 صفحة 68 ؛ حفيد أفندي
رقم 324 ؛ أسعد أفندي رقم 6/3695 ؛ جامعة إستانبول رقم
3/949 ؛ رقم 2925 ؛ جامعة أضرورم قسم المبيعات رقم
1/136 ؛ أكاد سرّي رقم 245 ؛ طبع في 1252 Istanbul
؛ 1290 ، 1289 ، 1253 ؛

11 - نخبة وهبي - في اللغة (منظوم) (ت)

قيصري راشد أفندي رقم 26803 ورقة 79 ؛ خزينة رقم
1184 ورقة 101 ؛ أمانت خزينة سي رقم 2012 ورقة 110
؛ رقم 1/2011 ورقة 103 ؛ مراديه رقم 2776 ورقة 44 ؛
رقم 2/8040 ورقة 22-43 ؛ طبع في 1220 Istanbul ،
1251 وفي بولاق 1246 ، 1220 ؛

4993 - محمد وهبي بن سيد حسن الرومي القوتوي العثماني

المعروف بأشعري زاده ، المتوفى 1828/1244

من تصانيفه :

1 - شرح دنيوان حافظ شيرازي - في الأدب (ت)

متحف مولانا رقم 7383 ورقة 97 ؛ طبع في إستانبول 1286 ،
1289 هـ . . .

4994 - محمد وهبي أفندي الرومي العثماني السرايكوي

الفرائضي المعروف بفرائضجي المتوفى 1772/1186

(أنظر : محمد طاهر عثمانلي مؤلفهري 50/2)

من تصانيفه :

1 - صور وهبي = صور أمثلة الفرائض (ت)

راغب باشا رقم 2/640 ورقة 517-623 ؛ عاطف أفندي رقم
1209 ؛

2 - هدية الوهبي لروح النبي - في الفرائض (ت)

راغب باشا رقم 1/640 ورقة 516 ؛ سليم آغا رقم
458 ورقة 79 ، 1163 هـ فاتح رقم 2541 صفحة
460 ؛ عاطف أفندي رقم 1210 ؛ سليمانيه رقم 691 ؛
حميديه رقم 621-620 ؛ ولي الدين أفندي رقم 1598-
1599 صفحة 216+916 ؛ مرادية رقم 5857 ورقة
380 . . .

4995 - محمد هاشم بن محمد هادي ، الحكيم الطيب ، السيد

علوي خان ، معتمد الملك المتوفى 1747/1160

من تصانيفه :

Sünbülzade Vehbi

4992 - محمد وهبي بن راشد بن محمد المرعشي الرومي

العثماني الشاعر ، مفتي مرعش المتخلص بوهبي المعروف بسنبل
زاده المتوفى 1809/1224

(أنظر : البغدادي هدية العارفين 356/2 ؛ محمد طاهر عثمانلي
مؤلفهري 236/2 ؛ فهرس سيف الدين أوزاكا 13/2 ، 145 ،
223/5 ، 341 ؛

من تصانيفه :

1 - تحفة وهبي - في اللغة (منظوم) (ت)

تاريخ التأليف 1214 هـ سيواس ضيا بيك رقم 249 ؛ أكاد
سرّي رقم 392 ؛ دار المتنوي رقم 552-544 ؛ أسعد أفندي
رقم 3282 ، رقم 7/3695 ؛ أنالي رقم 2/303 ورقة 21-
56 ؛ طبعت في إستانبول 1214 ، 1219 ، 1277 وفي
بولاق 1267 ، 1275 ، 1245 ، 1282 ؛

2 - توفيق الإله في شرح فن الأشباه - في الفقه

تاريخ التأليف 1128 هـ بايزيد رقم 2342 ورقة 149 ؛ رقم
2276 ورقة 178 ؛ لاله لي رقم 953 ؛

3 - رمضانيه سنبل زاده وهبي (منظوم) (ت)

خزينة رقم 1029 ورقة 4 ؛

4 - سور نامه - في الأدب والتاريخ (ت)

أكاد سرّي رقم 446 ؛

5 - شوق أنكيز - في الحكايات (منظوم) (ت)

جامعة إستانبول رقم 4/565 ورقة 136-157 ؛ رقم
4/949 ورقة 135 - 155 ؛ قيون أوغلي رقم 10841
ورقة 20 ؛ محمد رشاد رقم 466 ورقة 24 ، 1226 هـ ؛
معلم حودت رقم 46 ورقة 20 ؛ مخطوطات البلديه رقم 38
ورقة 30 ؛ طبع في 1286 Istanbul ؛

6 - صلحيه وهبي أفندي (ت)

خسرو باشا رقم 2/385 ؛

7 - قصائد وهبي - في الأدب (ت)

عاطف أفندي رقم 2224 ؛

8 - قصيدة وصافية في مدح السلطان سليم الثالث

خزينة رقم 1027 ورقة 6 ؛

9 - كلييات وهبي - في الأدب (ت)

خزينة رقم 1047 ورقة 258 ؛ أحمد ثالث يكيلر 4587 ورقة
255 ؛

10 - لطفيه وهبي - في اللغة (منظوم) (ت)

TUHFE-İ VEHBİ

İki yüzyıl önce meşhur divan şairlerimizden Sünbülzâde Vehbi tarafından yazılan bu manzum lûgat, yıllar boyunca Farsçayı en iyi öğreten bir kaynak olarak kullanılmıştır.

Nesrin Morali

YAKIN bir zamanda bana hediye edilen «Tuhfe-i (1) Vehbi» adlı, kırmızı kaplı, düzgün baskılı bu küçük kitap Türk edebiyatının en meşhur eserlerinden biri. 200 sene evvel, o devrin meşhur divan şairlerinden Sünbülzâde Vehbi tarafından yazılmış. Evimize bir âşina, bir dost gibi girince ailenin yaşça en büyüğü gülümseyerek bir hâtırasını anlattı: Kendisi pek gençken bir istilâhın mânasını anlamağa çalışıyormuş, babası şöyle bir söz söylemiş: «Yani vardır nice râna (2) mâna, Ferhenge (3) bakma bulunmaz zira». Bu da Tuhfe-i Vehbi'den hatırında kalmış bir beyitmiş. Bu kitap ders yapılan bütün evlerde, bütün okullarda bulunmuş, Birkaç bakımdan orijinal, eşi olmayan bir eser. Tanınmış bir şair tarafından iki öğrencisi için yazılmış, çocukların babası olan Sadriâzama hediye edilmiş, manzum bir lûgat. Farsçayı Türk çocuklarına kolay öğretmek için nesiller boyunca okutulmuş, ezberlenmiş, hatırlanmış.

TERCÜME-İ HALİ

Vehbi, Sünbülzâde ailesinden şair Reşid Efendi'nin oğludur. Maraş'da 1719'dan evvel doğdu, orada medreselerde okudu, müderrislikte bulundu. İstanbul'a gelerek evvelâ kadılık yaptı.

Zamanın büyüklerine kasideler yazınca tanınmağa başladı. Arabçayı ve Farsçayı çok iyi biliyordu. Daha sonra Divan hizmetlerine girdi, önemli yazışmalardaki başarısı takdir edilip kendisine Hâcegânlık rütbesi verildi. 1775'de Padişah I. Abdülhamid tarafından elçi olarak İran'a gönderildi. Döndükten sonra Rodos, Zagra, Manisa ve Manastır kadılıklarında bulundu. III. Selim devrinin en meşhur âlim ve şairleri arasındaydı. 1809'da, II. Mahmud zamanında öldü.

Kolay ve sade yazmasıyla tanınmıştı. Muhteris devlet ricali için yazdığı «Der Adem-i Âsayiş-i (4) Ehl-i Câh (5)» isimli enteresan şiirinin başından alınan şu birkaç mısra lisanına bir örnek olabilir:

*Ehl-i câhın hiç rahatsız yok
Düşünüp azlıni emniyeti yok
Belki etbat (6) eder zevk ü safâ
Kendinin çektiğidir cevr ü cefâ...*

Tuhfe-i Vehbi konuya göre geniş bir ayırımla 58 kit'aya bölünmüş, aruz vezniyle yazılmış, kullanılan çeşitli aruz

- (1) Hediye.
- (2) Yüksek.
- (3) Lûgat, sözlük.
- (4) Huzursuzluk.
- (5) Mevki sahibi.
- (6) Kendine tâbi olanlar.

şekilleri de belirtilmiş. Şair, gene manzum olan önsüzünde, o zamanın âdetlerine göre, evvelâ Allah'a hamdediyor, Hazreti Âdem, Musa, Süleyman ve İsa Peygamberlerden bahsettikten sonra sözü Hazreti Muhammed'e getirip şöyle diyor:

*Âlemeyne (7) sebebi rahmettir
İns ü cine ne büyük nîmettir
Nâzil oldu (8) ana Kur'an-ı Celîl (9)
Ki eder şânını âlem tebîl (10)
Gerçi kim şiir değildir o kelâm
Nazm-ı şairde ne mümkün o nîzâm*

KİTAP NASIL VE NİÇİN YAZILDI?

Vehbi, ilimde eşsiz olan Peygamberlere selâmlar gönderip, kıyamet gününde kendisine şefaât edeceklerini umduğunu söylüyor. Bundan sonra da kitabını nasıl ve niçin yazdığını şöyle anlatıyor:

Bu zaif ve hakir kul sefaretle İran'a gönderilince, uzun bir seyahat yaparak birçok yerleri gezmiş ve görmüş. Ta Nihavend'e, Irak'a gitmiş, hep usuliyeye femaşâ etmiş, kelimelerin değişik mânalarını keşfetmiş, kimi hatâları anlamış, istilâhları yeniden incelemiştir. Bazı yerlerde uzunca kalmış, Pehlevi'nin (11) yeri olan Şiraz'a giderek Hoca Hafız'la görüşmüş, nice şairlerle sohbet etmiş, İsfahanlıların lisanını da tetkik etmiş. Bu verimli seferi boşa gitmesin diye bir eser kaleme almak, manzum bir lûgat yazmak istemiş; hem iki öğrencisine bir yadigarı olur, hem kendi oğlu Lutfullah da okuyup faydalanır diye düşünmüş. Fakat o sıralarda kıymet bilen yokmuş, ilme değer verilmezmiş, sünbüller ayaklar altında yatarmış. Bu sebepten Vehbi mahzun ve ümitsizmiş, söz söyleyecek hali yokmuş, zavallı sanki dilsiz gibiymiş.

Birdenbire Alah'ın lutfiyle dünyada bir değişiklik olmuş, güzel bir nizam kurulmuş, hünerler gene itibar görmüş, zâtı ile devlete şeref veren, kılıç ve ka-

lem sahibi misli görülmemiş bir Vezir olan Halil Hamid Paşa Sadriâzam olmuş. Cihana emniyet gelmiş, din ve devlet işleri yoluna girmiş. Böyle olunca kendisine yeni bir şevk gelmiş, yani bu manzum eseri yazarak Sadriâzamanın dergâhına hediye etmiş. Paşanın iki oğlu kitaba bakarlar, bu şerefle hediye şöret bulur, işitenler rağbet eder diye düşünmüş. Vehbi, Şehzadebaşı'nın konaklarında ve Arnavutköyü'nde Akıntı Burnu'ndaki güzel yalılarında ders verdiği iki öğrencisinden (12) şöyle bahseder:

*Biridir Ârif-i bimislî nazîr (13)
Birinin mahlâsı (14) Nuri-i müinir (15)
İkisi birbirinden âlâ
Kadri tuhfem de bülend (16) olsa
sezâ (17)
Anların nâmına ettim inşâ
Etmemiş mislini kimse tanzim...*

Vehbi, «Bunu okuyan asil çocuk şiirin nüktelerini de öğrenmiş olur, lisanına letaferet gelir, ahlâkı da güzelleşir» diyor. İki öğrencisinin babalarının himâyesinde daima mesud yaşamaları için dua ediyor.

BAZI ÖRNEKLER

Kitabı veren Arayış Kocamemi Hanım da bir hâtırasını anlatmıştı: Büyük

- (7) İki cihana.
- (8) İndi.
- (9) Büyük, azim.
- (10) Büyük hürmet göstermek.
- (11) Eski bir İran lisanı.
- (12) a) Mehmed Ârif Bey - Anadolu ve Rumeli Kazaskeri, Resiülulema, (vafatı: 1839).
- b) Mehmed Nurullah Paşa - Vezir ve Emürülulema, Valiliklerde bulundu. Müderris ve Galata Kadısı oldu (vafatı: 1841).
- (13) Eşi benzeri olmayan.
- (14) İsme ilâve olunan ikinci isim.
- (15) Aydınlatan, nurlandıran.
- (16) Yüksek.
- (17) Değer, âyık.

17 MAYIS 2001

Tarih ve Edebiyat Mecmua'sı, yıl: 14 / sayı: 8
1. Ağustos 1978, s. 84-86.
D.1053

les traces de Busbecq et du gotique (N. VATIN); KIBRAT ALI ABOU-EL-HAJ, *Formation of the Modern State: The Ottoman Empire, Sixteenth to Eighteenth Centuries* (G. VEINSTEIN); Klaus KREISER, *Kleines Türkei Lexikon* (G. GROG); Paul DUMONT et François GEORGEON, eds, *La Turquie au seuil de l'Europe* (J. SZYLIOWICZ); Dominique HALBOUT et Gönül GÜZEY, *Le turc sans peine* (R. DOR).

Résumés 235
Tables des volumes I à XXV de *Turcica* 245

19 OCAK 1994

Dergi / Kitap
Kütüphanede Mevcut

TURCICA, c. XXV (1993) Paris,
s. 9-37.

Jan SCHMIDT

SÜNBLZÂDE VEHBÎ'S ŞEVK-ENGİZ, AN OTTOMAN PORNOGRAPHIC POEM¹

INTRODUCTION

Ottoman pornographic literature² has hardly been the object of scholarly attention in modern times³. Despite its popularity in the pre-modern period — the number of manuscripts of the work I will analyze in this article seems to be enormous —, the influence of prudish, nineteenth-century Western culture caused the genre to go more or less underground after the 1850s⁴. Modern, both Western and Turkish,

¹ I am indebted to the Republic of Turkey for giving me permission to consult manuscripts in the libraries mentioned below, and to Dr. Abdülkadir Gürer and Aykut Cantürk for helping me to solve some of the lexical and literary difficulties encountered in the poem.

² Pornography has been defined as the writing which has the power or the intention to act as an aphrodisiac, that is, to excite sexual passions or desires, cf. H. Montgomery Hyde, *A History of Pornography* (London, 1964): 1. Although it is debatable whether, or to what extent, the pre-modern oriental, including Ottoman, erotic literature had this «aphrodisiac» effect, I will use the term here in a broad sense to indicate literature which has as its main subject the description, metaphorical or otherwise, of pudenda and sexual activities.

³ There does not seem to exist a single monograph which covers the subject. The most detailed general history of pornographic literature is still Paul Englisch' *Geschichte der erotischen Literatur* (Stuttgart, 1927), which also very briefly deals with Arabic and Persian erotic literature, 668-675. Much more restricted in scope are the afore-mentioned study of Montgomery Hyde and Patrick J. Kearny, *A History of Erotic Literature* (London, 1982), which mainly deals with the Classical, Anglo-Saxon and French literatures. Useful for its analysis of a situation in some ways comparable to the pre-modern oriental one is Roger Thompson, *Unfit for Modest Ears. A Study of Pornographic: Obscene and Bawdy Works Written or Published in England in the Second Half of the Seventeenth Century* (London, 1979).

⁴ Hellmut Ritter has pointed out that the Arab litterateurs — he refers to al-Jāhiz — would recommend that relief from the seriousness of their studies should be sought in joking and nonsense, including the composition of verse about sex and metabolism, cf. his «Philologica xiii: Arabische Handschriften in Anatolien und Istanbul,» in *Oriens* 2 (1949): 236-314, 271.

linin karışıklığı nisbeti, hiç şüphe yoktur ki, yerli ağızlar üzerinde müessir olduğu kadar, halkedebiyatı nevileri üzerinde de hissedilecek derecede tesir yapmaktadır. Nitekim denizci olarak tanınan Rize ve Trabzon illerinde, gelişme bulmuş, çeşitli zengin bir deniz türkülerine, meşhur kaptan ve reislere dair destanlara, intizar edilirken, ben bin bir müşkülâtla ancak birkaç destan elde etmiye muvafak oldum. Biraz yukarıda, belirttiğim gibi, bu saba ahalisinin yegâne sevdiği edebiyat nevi mânidir, bunun dışında, gelişmiş diğer bir neviye raslamak pek müşküldür. Aksine olarak Giresun ve Ordu illerinde, diğer Anadolu illerinde olduğu gibi, çeşitli edebiyat nevilerine raslamak kabildir. İşte, benim topladığım malzeme, aşağı yukarı, bu blânço dahilinde olmuştur. Heride bu alanda çalışacak olanların, daha geniş ve edebiyat bakımından daha verimli sonuçlar elde edeceğine inanmak isterdim. Ne de olsa, zaman darlığı ve yapılan araştırmaların esas ana noktası, şive hususiyetlerinin teşkili şüphesiz, istenilen verimi temin edemez. Bunu ben şimdilik, hazırlıklı ve bir dereceye kadar dil araştırma metotlarına alışık öğrencilerime bırakmakla teselli bulmaktayım. Bana düşen ödev de zaten onlara yol göstermek değildir.

28 ŞUBAT 1993

Türk Dergi / Kırık
Kütüphanede Mevcuttur
Dile ve Edebiyatı Dergisi, c.1, 1948 İstanbul.
s.81-104

Ali Canib Yöntem

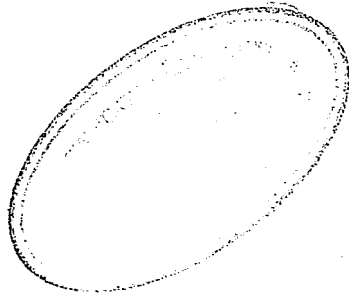
SÜNBLZADE VEHBI

— Önce bir kaç söz —

XIX ncı asra girerken ve girdikten sonra, edebiyatımızın en büyük şöhreti Sünbülzade Vehbi Efendi idi. Ziya Paşa'nın „Benzer kokusuz güle cebelde“ demesi meslek müntesipleri arasında onu daima yavan, soğuk şeyler yazar bir geveze olarak telâkki ettirmiştir. Halbuki hakikat böyle değildir. Çağdaşları ona „Müntehab-ı mecmua-ı şuara“ „Şahib-i Divan-ı memleket-i bülega“ vasıflarını verdikleri gibi Üçüncü Sultan Selim asrında da eserlerinin „Cümle içinde muteber ve birer yadigâr-ı makbul ve bergüzar-ı müstehar“ olduğunu haber veriyorlar. Zevk ve tenkit âleminde, gönül kimi severse, güzel odur diyebiliriz; fakat devrinde ve devrinden sonra uzun yıllar bütün edebî mahfillerde, hattâ tedris sahasında, mühim mevki kazanmış olan bir adama, edebiyat tarihiyle uğraşanlar lâkayit kalamazlar. Çünkü onlar bir münekkit gibi *sübjektif* hareket edememek zorundadırlar. Bir devir esnasında bir edebî zümreyi meşgul eden muharrir ve eser, edebiyat tarihçisi için ihmale uğrayamaz. Bir münekkit falan devirde yetmiş ve çağdaşlarından filân adam kadar şöhret kazanamamış bir şairi, kendi zevkine uyarak, ötekine üstün tutabilir, hattâ ötekinin buna nazaran kazandığı rağbeti haksız görebilir. Fakat edebiyat tarihçisi böyle bir iddiada bulunmamak gerektir. O, bir şair, bir eser hakkındaki ummî rağbet ve hükümleri red değil, izah etmeğe mecburdur.

Kaldı ki, Sünbülzade Vehbi, son zamanlarda zannedildiği gibi, kupkuru bir adam da değildir. Zevk sahipleri tarafından beğenilecek pek çok güzel ve üstadane şiirleri vardır. Bir şairi, bir muharriri ve onun eserini daha iyi ve daha içten anlatacak unsur biyografik malûmattır. Yazık ki bizde öteden beri bu unsura kıymet verilmemiştir. Şuara tezkereleri, tarihler, bahsettikleri adamlar hakkında çok basit ve onların iç âlemlerini gösterebilmekten uzak malûmat verirler. Bir edebî eser, bir şahsın ve aynı zamanda bir muhitin malıdır. Bir edebî metnin iç dünyasına girebilmek için, sahibini ve zamanını ijiden iyiye tanımak iktiza eder. Bir şiir, hangi ruhi hâletin hangi ilcalara ceva-

mıştır. Ayrıca, divan şairlerinin yeni mazmun bulmada, yeni anlam yaratmada hüner saydıkları hüsn-i talil ve teşbih sanatına iyi bir örnektir. Yukarıda sözünü ettiğimiz Nâilî-i Kadîm, Seyyid Vehbî ve Bursalı Ali'nin kasideleriyle karşılaştırmak yararlı olabilirdi, ancak geniş kapsamlı bir karşılaştırma bu makalemizin sınırlarını aşacağından bunu bir başka makaleimize bırakmak istedik. Yine de, birbirine benzeyen örnek beyitleri dipnotlarda zikrettik. Yalnız şu kadarını söylemek gerekirse, Necâfî'nin bu kasidesi her yönüyle adını andığımız şairlerin medhiyelerinden üstün olduğudur.

191048

TUHFE-İ VEHBÎ ŞERHLERİ

Yusuf ÖZ*

Anadolu'da Farsçanın öğretimine yönelik faaliyetler, XV. yüzyıldan itibaren başlamıştır. Bu dilin öğretiminde mensur eserlerin yanı sıra, belirli usuller çerçevesinde hazırlanmış manzum sözlüklerden de istifade edilmiştir. "Tarih Boyunca Farsça-Türkçe Sözlükler" konulu çalışmamızda XV. yüzyıldan günümüze kadar Farsça-Türkçe, Türkçe-Farsça ve bu iki dilin yer aldığı toplam 138 sözlük tesbit edilmiştir. Bunlardan 106'sı mensur, 32'si manzumdur. Mensur sözlüklerin 68'i yazma halinde, 20'si eski harflerle matbu, 18'i de Latin harfleriyle basılmıştır. Manzum sözlüklerin ise 16'sı Farsça-Türkçe, 16'sı da Arapça-Farsça-Türkçe'dir. Bunların 25'i yazma halinde, 7'si de eski harfli matbudur.¹

Tespitlere göre Anadolu'da yazılmış ilk Farsça-Türkçe sözlük olan *Tuhfe-i Hüsâmî*, manzum olup Hüsâm b. Hasan el-Konevî tarafından 802/1399-1400 yılında nazmedilmiştir. Bu geleneğin son örneği ise Üsküdar Mevlevihânesi'nin son şeyhi Ahmet Remzi Akyürek'in 1924 yılında yazdığı *Tuhfe-i Remzî*'dir.

Manzum sözlükler, yabancı dil öğretimine giriş aşamasında dil öğrenimini kolaylaştırmak, yabancı dilin basit ve öncelik arzeden kelimelerini karşılıklarıyla birlikte ezber yoluyla öğretmek gibi amaçlarla hazırlanmış ve bu tarz dil öğretiminde ders kitabı olarak okunmuş ve okutulmuştur. "Sıbyan" ve "mübtedî" tabir edilen çocuklara ve tahsile yeni başlayanlara ezber yoluyla önemli miktarda kelime ve basit gramer kaidelerinin öğretilmesini temin eden, bunun yanında arüz bilgileri de sunan manzum sözlükler, tekrar yoluyla kısa sürede ezberlenmeleri bakımından büyük rağbet görmüştür. Bu sözlüklerle bazı edebî sanatların, bahir ve vezinlerin öğretilmesi yanında şiir ve şairliğe meyilli olanların kabiliyetlerinin geliştirilmesi de arzu edilmiştir.

* Dr. Selçuk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fak. Doğu Dilleri ve Edebiyatları Bölümü

¹ Anadolu ve diğer sahalarda telif edilmiş Farsça-Türkçe, Türkçe-Farsça sözlükler, müellifleri, yazılış amaçları, tertip ve muhteva özellikleri hakkında bkz. Yusuf Öz, *Tarih Boyunca Farsça-Türkçe Sözlükler*, Ankara 1996 (A.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktor tezi, XXIV+498 s.).

D. 2351

YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
DERGİSİ, SAYI: 1, YIL: 2000, s. 275-297.

SÜNBÜLZÂDE VEHBÎ ve 'NUHBE-İ VEHBÎ' ADLI MANZUM ARAPÇA-TÜRKÇE SÖZLÜĞÜ

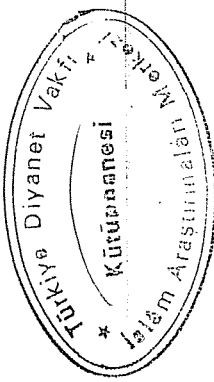
Yrd. Doç. Dr. Yakup CİVELEK*

Dil çalışmaları, her dönem ve her kültür ortamında geçmişten günümüze kadar önemini korumuştur. Zira insanlar birbirleriyle anlaşma aracı olarak dili kullanırlar. Bu nedenle insanoğlu çeşitli şekillerde dile ilgilenmiş ve ilkel toplumların dışında, pek çok toplum dillere dair çalışmalar yapmışlardır. Bunlar içinde sözlük çalışmalarının önemli yer tuttuğu göze çarpmaktadır. Her toplum kullandığı kelimelerin anlamlarındaki değişimi ve farklı kültürler ile olan iletişim neticesinde dile giren yeni kelimeleri açıklayacak ve öğretecek eserlere ihtiyaç hissetmiştir. Sözlük çalışmaları bu ihtiyacı karşılamak amacıyla yapılmıştır.

İnsan dünyasını, bildiği kelimelerle oluşturur. Geniş ve zengin bir dünyaya sahip olmak kadar, dar ve fakir bir dünyada yaşamak da onun elindedir. Weitgein'in "dilimin sınırları dünyamın sınırlarıdır" demesi de bu kanaati güçlendirmektedir. İnsanın dünyasının sınırları, bildiği kelimelerle, dolayısıyla sözlüğe, kamusa olan aşinalığıyla çizilmektedir. "Kamus namustur" diyen Cemil Meriç de konuya daha temel açıdan yaklaşmaktadır. "Önce söz vardı" deyişi ise sözün gücü ve değerini net olarak ortaya koymaktadır. Bu aktardıklarımız sözün derlenip toplandığı yerler olan sözlükler ve bunlarla ilgili çalışmaların önemine işaret etmektedir.

* YYÜ., İlahiyat Fakültesi Arap Dili ve Belâgatı Ana Bilim Dalı.

25 MAR 2003

TÜRKÇE-FARŞÇA MANZUM SÖZLÜKLERDEN TUHFİ-İ VEHBİ
(METİN)

Tuhfe-i Vehbî Türkçe- Farsça manzum sözlükler¹ arasında Tuhfe-i Şâhidî'den sonra en fazla ilgi görmüş olan sözlüklerimizdendir. Adının da işaret ettiği üzere eser, Sünbülzâde Vehbî (ö. 1809) tarafından kaleme alınmıştır.² Tuhfe, 882 beyitten oluşmaktadır. Eser, besmelenin ardından mesnevî tarzında kaleme alınmış 93 beyitlik bir hamdele. salvele ve sebep-i telifle baslar. Sözlük kısmı 58 kit'adan oluşmaktadır. Sonda 201 beyitten oluşan İstîlâhat-ı Acem başlığını taşıyan mesnevî de yer almaktadır.³ Tuhfe-i Vehbî'nin pek çok yazma nüshası bulunmaktadır. Bizim bu çalışma ile amacımız Tuhfe-i Vehbî'nin metnini neşretmek olduğundan, eser ve nüshaları hakkında ayrıca bilgi vermeyeceğiz. Eserin ilk baskısı müellif henüz hayattayken 1798 yılında yapılmıştır. Seyfettin Özege'ye göre Tuhfe-i Vehbî 1798-1909 yılları arasında 59 defa basılmıştır.⁴

Bu çalışma çerçevesinde, daha önce bazı kaynaklarda hakkında belli ölçüde bilgi verilmiş bulunan Tuhfe-i Vehbî'nin metnini, Konya Mevlânâ Müzesi Kütüphanesi 4026 numarada kayıtlı bulunan manzum sözlük mecmuasının 1b-39b varakları arasında yer alan nüshasından hareketle bilim dünyasının istifadesine sunmaya çalışacağız.⁵ Edebiyatımız, özellikle de sözlük bilimi ve çocuk edebiyatı için önemi gözardı edilemeyecek kadar fazla olan Tuhfe-i Vehbî'nin metnini daha fazla geciktirmeden transkripsiyon harfleri ile ortaya koymak gerektiği de âşikârdır. Adı geçen nüshaya dayanarak Tuhfe-i Vehbî'nin metnini neşrederken bazı hususlara da özellikle dikkat ettik. Bunlardan birincisi, nüshanın rivayetini hemen hemen her defasında aynen kabul ettik. Burada yaptığımız tenkitli neşir olmamakla beraber, elimizde bulunan 1256/1840 tarihinde Matbaa-i Dârü'l-Hilâfetu'l-Âliyye ve 1284/1868 tarihinde Matbaa-i Âmir'e'de basılan nüshalardan metin kontrolü için istifade ettik. Metinde yer yer karşılaştığımız bazı eksiklikleri ve müstensihnen kaynaklanan ufak tefek yanlışları bahsi geçen nüshalarla mukayese ettikten sonra tamir yoluna gittik. 4026 numaralı nüshada bulunmayan, fakat vezin ve anlam gereği olması gereken kelime veya ibareleri diğer nüshalarla teyit ettikten sonra metinde □ işaretinin içerisinde göstermek suretiyle verdik. Yazmada gördüğümüz derkenar kabili metinleri de dipnot hâlinde vermeye çalıştık.

¹ Manzum sözlükler için şu kaynaklara bakılabilir: Ali Alparslan, *Manzum Lügatler ve TuHFİ-i Vehbî'nin Alfabetik Tertibi*, (Mezuniyet Tezi), İstanbul 1946-1947; Turgut Karabey-Numan Külekçi, *Sümbülzâde Vehbî, TuHFİ (Farsça-Türkçe Manzum Sözlük)*, Erzurum 1990; Adnan Karaismailoğlu, "Manzum Sözlüklerimizden TuHFİ-i Remzî", *Millî Kültür*, sayı: 74, Temmuz 1990, s. 60-61; Cemal Muhtar, *İki Kur'an Sözlüğü Lügat-ı Feriştöğlü ve Lügat-ı Kânûn-ı Jübî*, Marımar Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, İstanbul 1993; Ahmet Hilmi İmamoglu, *Farsça-Türkçe Manzum Sözlükler ve Şahidi'nin Sözlüğü (İnceleme-Metin)*, (Basılmamış doktora tezi), Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum 1993; Yusuf Öz, *Tarih Boyunca Farsça-Türkçe Sözlükler*, (Basılmamış doktora tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 1996; Atabey Kılıç, "Manzum Sözlüklerimizden Manzûme-i Keskin", *12-13 Nisan 2001 Kayseri ve Yöresi Kültür, Sanat ve Edebiyatı Bilgi Şöleni Bildiriler*, c. 1, Kayseri 2001, s. 441-447; Atabey Kılıç, *Mustafâ bin Osmân Keskin, Manzûme-i Keskin*, Laçın Yayınevi, Kayseri 2001; Mehmet Kırbıyık, "Mifâh-ı Lisân Adlı Manzum Fransızca-Türkçe Sözlük Üzerine", *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, sayı: 11, 2002, s. 184-200; Necmettin Yurtseven, *Türk Edebiyatında Arapça-Türkçe Manzum Lügatler ve Sümbülzâde Vehbî'nin Nuhbe'si*, (Basılmamış doktora tezi), Ankara 2003; Ahmet Kartal, *TuHFİ-i Remzî*, Ankara 2003; Mehmet Dursun Erdem, "Osmanlı Dönemi Manzum Çocuk Sözlükleri ve Bir Lügat-ı Sibyan Yazması", *Hece, Çocuk Edebiyatı Özel Sayısı*, sayı: 104-105, Ağustos-Eylül 2005, s. 178-189; Abdülkerim Gülhan, "Manzum Sözlük Nazmü'l-Leâl'in Dil ve Üslup Özellikleri Üzerine Bir Değerlendirme", *Celal Bayar Üniversitesi II. Uluslararası Türk Tarihi ve Edebiyatı Kongresi*, 11-12-13 Kasım 2005 Manisa; Atabey Kılıç, "Klasik Türk Edebiyatında Manzum Sözlük Yazma Gelenegi Ve Türkçe-Arapça Sözlüklerimizden Sübha-i Şibyan", *Prof. Dr. Abdülkadir Karahan'nın Armutun Klasik Türk Edebiyatı Sempozyumu 6-7 Mayıs 2005 Urfa*, (Haz. Eyüp Azin, Necmi Karadağ, M. Emin Karahan), Şanlıurfa Belediyesi Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayınları, Şanlıurfa 2006, s. 186-189; Atabey Kılıç, "Mevlânâ Müzesi Kitaplığı 4026'da Kayıtlı Manzum Sözlük Mecmuası Hakkında", *Mevlânâ, Mesnevî, Mevlevihaneler Sempozyumu*, 30 Eylül-01 Ekim 2006 Manisa.

² Yusuf Öz, "Tuhfe-i Vehbî Şerhleri", *İlmi Araştırmalar Dergisi 5. S.*, s. 220. Ömer Faruk Akın "Sümbül-zâde Vehbî", *İA. XI*, İstanbul 1979, s. 238-242.

³ Yusuf Öz, Tuhfe-i Vehbî Şerhleri, s. 220.

⁴ M.S.Özege, *Eski Hariflerle Basılmış Türkçe Eserler Kataloğu IV. Cilt*, İstanbul 1977, s. 1877-78.

⁵ Bu mecmua için bkz. Atabey Kılıç, "Mevlânâ Müzesi Kitaplığı 4026'da Kayıtlı Manzum Sözlük Mecmuası Hakkında", *Mevlânâ, Mesnevî, Mevlevihaneler Sempozyumu*, 30 Eylül-01 Ekim 2006, MANISA.

- [1b] TuHFİ-i Vehbî
- Bismillâhi'r-Rahmâni'r-Rahîm
- (Feilâtün mefâilün feilün)
- 1 Hâmd-i bî-hadd o kerem-fermâya
Ki anuñ ni'metidir bî-gâye
- 2 Kıldı ez-cümle o Hâllâk-ı Kerîm
Hâzret-i Âdemo esmâ ta'îlîm
- 3 Şân-ı Mûsâya idüp hem tekrîm
Kıldı zâtına izâfetle kelîm
- 4 Hem Süleymânı o 'Allâm-ı Laîf
Manıçku'ı-ı tayr ile kıldı taîlîf
- 5 Hîkmet ü kudreti ile 'İşâ
Tıfliken oldı beşikde güyâ
- 6 Nev'î insânı hem ol Bî-enbâz
Eyledi nâıka ile mümtâz
- 7 İhtilâf-ı şuver ü elsineden
Niçe hîkmetleri vardur rüşen
- 8 Şu'arâ elsinenin ol Mennân
Kıldı miftâh-ı der-i genc-i nihân
- 9 Hem Resûline hezâran şalavât
Ki odur efsâh-ı erbâb-ı lügât
- 10 Luţfîdur⁶ vahy-i Hudâvend-i 'Âlîm
Ne güherdür o kerîm ibn kerîm
- 11 'Âlemîne sebep-i rahmetdür
İns ü cinne ne büyük ni'metdür
- 12 Nâzil oldı âna Qur'ân-ı Celîl
Ki ider şânına 'âlem tebcîl
- 13 Gerçi kim şi'r degildür o kelâm
Nazm-ı şâ'irde ne mümkün o nizâm
- 14 Fehm idüp mertebe-i i'câzın
İşidüp hüdhüde-i âvâzın
- [2a] 15 Ebkem oldı fuşâhâ-yı 'Adnân
Kıldı hayran bülegâ-yı Kaşfân
- 16 Eyledi müdde'iyânı mülzem
Cümlesi 'aciz ile olmuş müfşam

⁶ "Nuţfîdur" matbu

Sümbülzâde Vehbî
(181465)

11 EVLÜL 2008

ARAŞTIRMA-İNCELEME

SÜNBLZÂDE VEHBÎ

LÜTFİYYE

(Metin tespiti, özet, yorum ve açıklamalar)

Prof. Dr. Süreyya A. BEYZADEOĞLU

MİLLÎ EĞİTİM BAKANLIĞI YAYINLARI : 3800
BİLİM ve KÜLTÜR ESERLERİ DİZİSİ : 1346
Araştırma İnceleme

Yayın Kodu
04.34.Y.0002.3127
ISBN 975.11.2359.3
Kapak Tasarım
Reklamadam
Baskı Yılı
2004
Baskı
Doğan Ofset A.Ş.

Yayımlar Dairesi Başkanlığı'nın 28.05.2003 tarih
ve 4169 sayılı yazıları ile birinci defa 2.000 adet basılmıştır.

Devlet Kitapları Müdürlüğü - İSTANBUL
Tel : (0212) 517 09 61 - 4 HAT
Faks : (0212) 517 09 68

Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi Kütüphanesi	
Dem. No:	139182
Tas. No:	T811.218. SUN.L

İSTANBUL, 2004

Yayaköylü Ahmed Reşid Efendi'nin *Nuhbe-i Vehbî Şerhi*

Âdem CEYHAN*

“Arabî bilmeyicek iş bitmez
Fârisî ârife tenhâ yitmez
Arabî ile olur cümle ulûm
İlm olur bî-Arabî nâ-mefhûm
Lûgat ü elsüne sultân Arabî
Arabî kible-i *Kur'an* u Nebî
Bu iki bâl ile eyler pervâz
Tâ'ir-i şî'r-i ma'ânî-perdâz”¹

MAKALE YAYINLANMIŞTIR
SONRA GÖRÜLEN DOKÜMAN

26 ŞİRÂH 2010

Sünbülzâde Vehbî

17. asrın ikinci yarısıyla 18. asrın başlarının ünlü şairi Nâbî (1052-1124/1642-1712), oğlu Ebü'l-hayr Mehmed'e çeşitli konularla ilgili öğütler vermek ve tavsiyelerde bulunmak üzere yazdığı meşhur nasihatnamesinde, Arapçanın kültürlü bir insan için ne kadar gerekli olduğunu bu sözlerle anlatır. “İlim ve ırfan sahibi kişiye sadece Farsça yetmez... Arapça bilmeyince iş bitmez” diyen Nâbî Efendi, böyle düşünmesinin sebebinin, şöyle izah eder: “Bütün ilimler Arapça bilmekle (tahsil edilmiş) olur. Arapçasız, ilimler anlaşılmasın olur. Söz(lük) ve dillerin sultanı, Arapçadır... *Kur'an* ve Peygamber'in kiblesi (yani hadis, tefsir, siyer gibi ilimleri tahsil etmek için yönelmek gereken yer) de Arapçadır... Mânâlar tertipleyen şiir kuşu, ancak bu iki kanatla (Arapça ve Farsçayla) uçar...”

Rahatlıkla denebilir ki, bunlar, Arapça ve Farsça hakkında sadece Nâbî'nin şahsî fikirlerinin ifadesi değil, asırlar boyunca pek çok Müslüman ilim adamı, şair ve yazarın ortak görüşüdür. Türklerin İslâm'ı kabulünden sonra, *Kur'an* ve hadis kitapları başta olmak üzere, Arapça dinî, edebî, ilmi, tarihî türlü eserlerin okunup anlaşılabilmesi için, bu dili öğrenme ve öğretme lüzumu duyulmuş; belirtilen ihtiyacı karşılamak üzere bir hayli eser telif edilmiştir. Arapça, *Kur'an*'ın ve onu tebliğ eden Hzret-i Muhammed'in lisanı olması dolayısıyla Arap ırkından gelmeyen Müslümanlarca da tamamen yabancı bir dil muamelesi görmemiş; öğrenilmesi gerekli bir ilim vasıtası sayılmıştır. Gerek Arapça bilmeye bağlı ilimleri edinmek ve bu dilde meydana getirilmiş eserleri anlamak, gerekse kendi lisanlarıyla yazılmış metinlerdeki bazı Arapça kelimelerin manalarını öğrenmek isteyen Türkler için, âlim, şair ve yazarlarımız tarafından zaman zaman çeşitli sözlükler yazıldığı da malûmdur.² Ahterî Mustafa Efendi'nin (ö. 968/1560-61) *Ahterî-i Kebîr*'i, Vankulu Mehmed Efendi'nin (ö. 1000/1592) lûgatı, Mütercim Âsım Efendi'nin (ö. 1235/1819) *Kâmus Tercümesi*, denebilir ki, Arapça-Türkçe mensur sözlüklerin Osmanlı aydınları tarafından en çok tanınanlarıdır.³ Bu lûgatların defalarca basılması da gördükleri rağbetin delilidir.

Arapça-Türkçe, Farsça-Türkçe yahut Arapça-Farsça-Türkçe sözlükler, asırlar boyunca sırf mensur değil, manzum olarak da meydana getirilmiştir. *Lûgat-ı Feriştioğlu*⁴, *Sübha-i Sıbyan*⁵ ve

Nazmü'l-cevâhir, manzum Arapça-Türkçe sözlüklerin birkaç ünlü örneğidir. Bu manzum sözlüklerin en meşhur olanlarından biri de 18. asrın ikinci yarısıyla 19. asrın başlarının ünlü şairi Sünbülzâde Vehbî'nin (ö.1224/1809) “*Nuhbe-i Vehbî*” adını koyduğu Arapça-Türkçe lûgatıdır. Yayaköylü Ahmed Reşid Efendi'nin anılan eser için meydana getirdiği şerhe geçmeden önce, Sünbülzâde Vehbî'nin *Nuhbe*'si hakkında bilgi vermek uygun olacaktır. Vehbî, bu eseri niçin, nasıl ve ne zaman yazmıştır?

Şairin, bahis konusu eserini okuduğumuzda, yazış sebebi, tarzı ve tarihi konusunda bir hayli bilgi edinmekteyiz: Sünbülzâde, eski edebî ve ilmi eserlerimizde âdet olduğu üzere, kitabının konusunu okuyucuya ima eden bir başlangıçla Allah'a hamd ediyor; Yaratıcı'nın insanı türlü nimetlerle yücelttiğini, akıl ve konuşma kabiliyeti vererek onu diğer canlılardan üstün kıldığını belirtiyor. Allah, hikmeti gereğince her kavme bir kuvvet vermiştir. Ulusların her biri başka bir dil konuştuğu için, lisanlarındaki kelimeler de farklı hâle gelmiştir. Fakat onun emriyle Arapça bütün dillerin seçkini olmuştur. *Kur'an*'ın bu dilde inmesi, Arapça'nın diğer dillerden farklılığını gösteren bir delildir. Hz. Peygamber'in hadisleri, fıkıh, kelâm, tefsir ve her türlü ilimde yazılmış nice eser, yine o dilde meydana getirilmiştir... Bundan dolayı bütün ilim çeşitlerinin vasıtası, o dildir...

Vehbî, hâcegânlıkla İran elçisi olarak Şiraz'a gitmiş; orada devletini liyakatla temsil etmiş; ilim dallarına ait bahislerde herkese “haddini” bildirmiş; bilhassa şiir ve nesirdeki maharetiyle muhataplarını cevap veremez hâle getirmiştir. Burada Farsların bazı kelimelere verdiği hususî manaları da öğrenen sanatkar, seyahati dönüşünde unutmadan onları yazmış; böylece meydana getirdiği Farsça-Türkçe lûgate “*Tuhfe-i Vehbî*” adını koymuştur. Bahis konusu kitap, güzel söz söyleyenler tarafından beğenilmiş ve basılmıştır. Hatta bir âlim, (Seyyid Ahmed Hayâtî), gizli nüktelerini yazmak suretiyle o eseri şerh etmiştir.⁶ *Tuhfe*'nin nüshaları her memlekete dağılmış; adı her yerde duyulmuştur.⁷ Biraz acele yazdığı o manzum lûgatın bu derece şöhret bulduğunu gören yaşlı şairin hatırına zaman zaman “Aynı şekilde, benzeri olmayan bir Arapça sözlük yazayım ki, öncesine ikiz olsun... Edebî bilgilerin sırlarını açarak o tür manzumelerin seçkini olsun...” düşüncesi gelir...

Bu konudaki niyetini bir müddet erteleyen şairin kalbine, bir gün şu mana ilham edilir: “Ey koca Vehbî!.. Ayıptır, ayıp!.. Şu dünyada yorgunluk çekip hep ilimleri tahsil ettin... Hünerin (kabre) seninle gidecek... Ardında çok eserin kalmaması uygun mudur?! Arapça, Farsça'dan daha makbûl bir dildir... *Kur'an* o dilde nazil olduğundan, bütün cihan Arapça'ya muhtaçtır. Faziletli insanlar için en lüzumlu olan, o dildir. Onun güçlüklerinin çözülmesi, en mühim iştir. Çünkü bu lisan nice hakikatlar, ince söz ve manalar vardır. Öyleyse, vakit gafletle geçmeden, hemen iyi niyetini fiile çıkar... Hele bu devrin padişahı (Sultan III. Selim), her türlü ilimle süslenmiş bir zattır. Bütün ilim ve sanat eserleri, onun katında makbûldür...”

İşte bu söz ve iştmeden sonra şairin kalbine yeni bir şevk gelmiş; bahis konusu fikrin doğru bir görüş olduğunu anlamıştır. O da sultana dua vesilesi olması için, eline kalemi almış; gençler gibi gayret sarf etmiştir... Bu eser, 120 kitabın özü, onların düğümlerinin çözümüdür. *Kur'an* ve hadisin “müskil” adı verilen, iyi bilinmeyen kelimelerinin manalarını yazmıştır. Nazmettiği bazı garip, yani az bilinen kelimelerin ekseriyeti, Arap şiirlerinin “müskil”idir. Çoğu da atasözlerinde geçen, nükteden

* Prof. Dr., Celal Bayar Üniversitesi Fen- Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, MANİSA.

¹ *Hayriyye-i Nâbî*, (*Nâbî Divânı*'nın sonunda) İstanbul 1292 (1875), s. 38. (Ayrıca, *Hayriyye-i Nâbî*, İnceleme-Metin, haz. Mahmut Kaplan, Ankara 1995, s. 259).

² İslâm ve Türk tarihinde ilk sözlük çalışmaları hk. bilgi için şu yazılara bakılabilir: Cemal Muhtar, “İslâm'da Sözlük Çalışmaları”, *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, İstanbul 1985, sayı 3, s. 363-370; a. mlf. “İslâm'da Sözlük Çalışmaları II”, *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, İstanbul 1986, sayı 4, s. 331-360.

³ Bu lûgatlar ve yeni bir Arapça sözlüğe duyulan ihtiyaç hk. bir sohbet için bk. Mehmed Âkif, “Hasb-i Hâl”, *Sırat-ı Müstakim*, 29 Temmuz 1326, 5 Şa'ban 1328 (10 Ağustos 1910) c. 4, aded 101, s. 384.

⁴ Anılan lûgat hk. fazla bilgi için bk. Cemal Muhtar, *İki Kur'an Sözlüğü Lûgat-ı Feriştioğlu ve Kânun-ı İlahî*, İstanbul 1993. (Bu yayım hk. bir tenkit için bk. H. İbrahim Delice, “Luğat-ı Feriştioğlu ve Luğat-ı Kânun-ı İlahî'nin Neşri Üzerine”, *Türklük Bilimi Araştırmaları*, Sivas 1996, 3. Sayı, s. 195-232).

⁵ Bu lûgat hk. bilgi için bk. Atabey Kılıç, “Klasik Türk Edebiyatında Manzum Sözlük Yazma Geleneği ve Türkçe-Arapça Sözlüklerimizden Sübha-i Sıbyan”, *Prof. Dr. Abdülkadir Karahan'a Armağan, Klasik Türk Edebiyatı Sempozyumu*, Şanlıurfa 2006, s.186-199.

⁶ Eserinden öğrendiğimize göre, Ahmed Hayâtî, Sünbülzâde Vehbî'nin yazılı ricası üzerine *Tuhfe*'yi şerh etmiştir. (“...nazım-ı nihirî etâle'illâhî 'ömrehü ve kadrehu hazretleri bu şerhine hâme-keş olduğumuz *Tuhfe*'sinin akib-i itmâmında bu fakir-i pür-taksir es-Seyyid Ahmed Hayâtî'den bi'l-mülkâtebe şerhini iltimâs itmeleriyle...” Hayâtî, *Tuhfe Şerhi*, İstanbul 1251, s. 2).

⁷ *Tuhfe* için yazılmış şerh, haşiye, fihrist, tazmin ve nazireler hk. bilgi için bk. Yusuf Öz, “*Tuhfe-i Vehbî Şerhleri*, *İlmi Araştırmalar*, İstanbul 1997, Sayı 5, s. 219-232.

“TÜRKÇE-FARŞÇA MANZUM SÖZLÜKLERDEN TUHFE-İ VEHBİ
(METİN)”

Atabey KILIÇ*

Özet

Klasik Türk Edebiyatı sahasında manzum eserler arasında üzerinde çalışılmayı bekleyen alanlardan birisi de manzum sözlüklerdir. Manzum sözlükler son zamanlarda gerek kendilerini tanıtır nitelikte yazılar, gerekse metinlerinin neşri suretiyle dikkat çekmektedir. Bu eserlerin bir kısmı yazıldıkları dönemde sıbyan mekteplerinde ders kitabı olarak okutulmuş, bir kısmına ise daha sonraki yıllarda şerhler yapılmıştır. Hatta bu eserlerin önemli olanlarından bir kısmı bir mecmua içerisinde bir araya getirilmiştir. Bu mecmualardan biri de Mevlânâ Müzesi Kütüphanesi 4026 numarada kayıtlıdır. Bu çalışma çerçevesinde, daha önce bazı kaynaklarda hakkında belli ölçüde bilgi verilmiş bulunan Tuhfe-i Vehbî'nin metnini, Konya Mevlânâ Müzesi Kütüphanesi 4026 numarada kayıtlı bulunan manzum sözlük mecmuasının 1b-39b varakları arasında yer alan nüshasından hareketle bilim dünyasının istifadesine sunmaya çalışacağız.

Anahtar Kelimeler : Manzum Sözlükler, Tuhfe-i Vehbî, metin neşri

ONE OF THE TURKISH-PERSIAN VERSE DICTIONARIES: TUHFE-İ VEHBİ (TEXT)

Abstract

In Classical Turkish Literature verse dictionaries are the books which are waiting for being studied. Nowadays it is common to introduce and present these verse dictionaries. Some of verse dictionaries were used as a textbook in primary schools and commentary texts were written on some of them. Also some an important number of them were collected in mecmuas. One of this mecmuas is recorded with number 4026 Library of Konya Mevlânâ Museum. In this paper we aim to introduce Tuhfe-i Vehbî which takes place in this mecmua between 1b-39b.

Keywords : Verse Dictionaries, Tuhfe-i Vehbî, text publishing

* Doç. Dr., Erciyes Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü KAYSERİ
atabeykilig@gmail.com

Tuhfe-i Vehbî Türkçe-Farşça manzum sözlükler¹ arasında Tuhfe-i Şâhidî'den sonra en fazla ilgi görmüş olan sözlüklerimizdendir. Adının da işaret ettiği üzere eser, Sümbülzâde Vehbî (ö. 1809) tarafından kaleme alınmıştır.² Tuhfe, 882 beyitten oluşmaktadır. Eser, besmelenin ardından mesnevî tarzında kaleme alınmış 93 beyitlik bir hamdele, salvele ve sebeb-i telifle başlar. Sözlük kısmı 58 kıt'adan oluşmaktadır. Sonda 201 beyitten-oluşan Istılâhat-ı Acem başlığını taşıyan mesnevî de yer almaktadır.³ Tuhfe-i Vehbî'nin pek çok yazma nüshası bulunmaktadır. Bizim bu çalışma ile amacımız Tuhfe-i Vehbî'nin metnini neşretmek olduğundan, eser ve nüshaları hakkında ayrıca bilgi vermeyeceğiz. Eserin ilk baskısı müellif henüz hayattayken 1798 yılında yapılmıştır. Seyfettin Özege'ye göre Tuhfe-i Vehbî 1798-1909 yılları arasında 59 defa basılmıştır.⁴

Bu çalışma çerçevesinde, daha önce bazı kaynaklarda hakkında belli ölçüde bilgi verilmiş bulunan Tuhfe-i Vehbî'nin metnini, Konya Mevlânâ Müzesi Kütüphanesi 4026 numarada kayıtlı bulunan manzum sözlük mecmuasının 1b-39b varakları arasında

¹ Manzum sözlükler için şu kaynaklara bakılabilir: Ali Alparslan, *Manzum Lügatler ve Tuhfe-i Vehbî'nin Alfabetik Tertibi*, (Mezuniyet Tezi), İstanbul 1946-1947; Turgut Karabey-Numan Külekçi, *Sümbülzâde Vehbî, Tuhfe (Farşça-Türkçe Manzum Sözlük)*, Erzurum 1990; Adnan Karaismailoğlu, "Manzum Sözlüklerimizden Tuhfe-i Remzî", *Millî Kültür*, sayı: 74, Temmuz 1990, s. 60-61; Cenal Muhtar, *İki Kur'an Sözlüğü Luğat-ı Feriştöoğlu ve Luğat-ı Kânûn-ı İlahî*, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, İstanbul 1993; Ahmet Hilmi İmamoğlu, *Farşça-Türkçe Manzum Sözlükler ve Şahidî'nin Sözlüğü (İnceleme-Metin)*, (Basılmamış doktora tezi), Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum 1993; Yusuf Öz, *Tarih Boyunca Farşça-Türkçe Sözlükler*, (Basılmamış doktora tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 1996; Atabey Kılıç, "Manzum Sözlüklerimizden Manzûme-i Keskin", *12-13 Nisan 2001 Kayseri ve Yöresi Kültür, Sanat ve Edebiyat Bilgi Şöleni Bildiriler*, c. I, Kayseri 2001, s. 441-447; Atabey Kılıç, *Mustafâ bin Osmân Keskin, Manzûme-i Keskin*, Laçın Yayınevi, Kayseri 2001; Mehmet Kurbyık, "Miftâh-ı Lisân Adlı Manzum Fransızca-Türkçe Sözlük Üzerine", *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, sayı: 11, 2002, s. 184-200; Necmettin Yurtseven, *Türk Edebiyatında Arapça-Türkçe Manzum Lügatler ve Sümbülzâde Vehbî'nin Nuhbe'si*, (Basılmamış doktora tezi), Ankara 2003; Ahmet Kartal, *Tuhfe-i Remzî*, Ankara 2003; Mehmet Dursun Erdem, "Osmanlı Dönemi Manzum Çocuk Sözlükleri ve Bir Luğat-ı Sıbyân Yazması", *Hece, Çocuk Edebiyatı Özel Sayısı*, sayı: 104-105, Ağustos-Eylül 2005, s. 178-189; Abdülkerim Gülhan, "Manzum Sözlük Nazmü'l-Leâl'in Dil ve Üslup Özellikleri Üzerine Bir Değerlendirme", *Celal Bayar Üniversitesi II. Uluslararası Türk Tarihi ve Edebiyatı Kongresi*, 11-12-13 Kasım 2005 Manisa; Atabey Kılıç, "Klasik Türk Edebiyatında Manzum Sözlük Yazma Gelenegi Ve Türkçe-Arapça Sözlüklerimizden Sübha-i Şıbyân", *Prof. Dr. Abdülkadir Karahan'a Armağan Klasik Türk Edebiyatı Sempozyumu 6-7 Mayıs 2005 Urfâ*, (haz. Eyüp Azlal, Necmi Karadağ, M. Emin Karahan), Şanlıurfa Belediyesi Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayınları, Şanlıurfa 2006, s. 186-189; Atabey Kılıç, "Mevlânâ Müzesi Kitaplığı 4026'da Kayıtlı Manzum Sözlük Mecmuası Hakkında", *Mevlana, Mesnevî, Mevlevihaneler Sempozyumu*, 30 Eylül-01 Ekim 2006 Manisa.

² Yusuf Öz, "Tuhfe-i Vehbî Şerhleri", *İlmî Araştırmalar Dergisi 5. S.*, s. 220. Ömer Faruk Aktün "Sümbül-zâde Vehbî", *İA. XI*, İstanbul 1979, s. 238-242.

³ Yusuf Öz, *Tuhfe-i Vehbî Şerhleri*, s. 220.

⁴ M.S.Özege, *Eski Harflerle Basılmış Türkçe Eserler Kataloğu IV. Cilt*, İstanbul 1977, s. 1877-78.

Turkish Studies / Türkoloji Araştırmaları, c.2, s.2/2, 411-475
İstanbul

MAKALE KAYITLI
SONRA GELEN DOKÜMAN

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İSLÂM TÂRİHİ VE SANATLARI (TÜRK-İSLÂM EDEBİYATI)
ANABİLİM DALI

178977

127811

TÜRK EDEBİYATINDA ARAPÇA-TÜRKÇE MANZÛM LÛGATLERİ VE

SÛNBÛLZÂDE VEHBÎ'NİN NUHBE'Sİ

25 EKİM 2003

Doktora Tezi

Necmettin Yurtseven

Ankara – 2003

Sünbülzade Vehbi

Vehbi, Sünbülzade (b c1717 Maraş, d 1809 Istanbul), Turkish poet. Of an official's family, he was official and judge in Stara Zagora in Bulgaria, on Rhodes and elsewhere, and travelled on official business

throughout Iran. His *dīwān* (qv) includes two famous *kasides* (see *qasida*), on his travels in Persia and on the Sultan's revenge on the last Khan of the Crimea. His *Lütfiye*, verse advice to his son Lutfullah, is an imitation of Nabi's (qv) *Hayriye*. His frivolous verse, especially of the time in Stara Zagora when his friend was the poet Süruri, forms a contrast. Vehbi also wrote introductions to the poetics of Persian and Arabic which were in use in schools up to recent times.

GHOP IV 242 ff; PHTF II 451 ff.

ZV

DICTIONARY OF ORIENTAL LITERATURES, ed. JIRI BECKA
c. III, () LONDON. s. 193

Zdenka Veselá

02 NISAN 1991

beste form (vocal composition in four verses each followed by the same melodic passage). Sunbulî circles in Istanbul, especially those of the *tekke* of Kōdja Muştafâ Pasha, were in fact very supportive of the development of Şūfî music. In this respect, as in other aspects of Şūfîsm and popular Islam, this house remained for centuries one of the most prestigious *tekkes*, if not the most prestigious, of the Ottoman capital. Evidence of this is the affluence, far greater than that of the other *tekkes*, which it has always enjoyed and still enjoys on the occasion of the feast of the *Āshûre* (*Āshûrâ*), 10 Muḥarram, as well as the number of visits to the *türbes* of Sunbul Efendi and his successors. In terms of costume, it should be noted that the Sunbulî *tâdj* varies slightly from the other *Khalwatî tâdjs* with its decidedly pointed shape.

Bibliography (in addition to references given in the text): Maḥmūd Djamāl al-Dīn al-Hulwī, *Lemezât-i hulviyye ez Lemezât-i ulviyye*, ed. Mehmed Serhan Tayşi, Istanbul 1993; Abdülkadir Özcan (ed.), *Şakaik-i Nu'maniyye ve zeyilleri*, Istanbul 1989 (in which numerous biographies of Sunbulî *shaykhs* are to be found); Yūsuf Sinān Efendi ibn-i Ya'kūb, *Menākīb-i sherif ve tarikātnāme-yi pīrān ve meshāyikh-i tarikāt-i 'Alīyye-i Khalvetiyye* (or *Tedhkir-e-yi Khalvetiyye*), Istanbul 1290; Mehmed Nazmī, *Hadiyyat al-ikhwān*, Süleymaniye Libr., Reşid Efendi 495; Şadik Wijdānī, *Tomār-i turuk-i 'aliyyeden Khalvetiyye silsile-nāmesi*, Istanbul 1338-41, 59-61; Zākir Şukrī Efendi, *Die Istanbuler Derwisch-Konvente und ihre Scheiche* (*Mecmu'at-i tekāya*), ed. M.S. Tayşi and K. Kreiser, Freiburg 1980; H.J. Kissling, *Aus der Geschichte des Chalvetiyye-Ordens*, in *ZDMG*, ciii (1953), 251-81; T. Yacizi, *IA*, art. *Sünbülîye*; idem, *Fetih'ten sonra İstanbul'da ilk halveti şeyhleri: Çelebi Muhammad Cemaleddin, Sünbül Sinan ve Merkez Efendi*, in *Istanbul Enstitüsü Dergisi*, ii (1956), 87-113; E. Işın, arts. *Sünbülîlik* and *Yusuf Sinan Efendi*, in *Dünden bugüne İstanbul ansiklopedisi*, Istanbul 1994; B. Tanman, art. *Sünbül Efendi tekkesi*, in *ibid.* On the Sunbuliyya in Rumelia, see N. Clayer, *Mystiques, état et société. Les Halvetis dans l'aire balkanique de la fin du XVe siècle à nos jours*, Leiden 1994, index.

(NATHALIE CLAYER)

SÜNBL-ZÂDE WEHBİ (modern Tkish. Sünbülzade Vehbi), Mehmed b. Rāshid b. Mehmed Efendi, Ottoman poet, scholar and bureaucrat born in Mar'ash [q.v.] probably in 1133/1718-19, died in Istanbul 14 Rabī' I 1224/29 April 1809, his life spanning the rule of eight Ottoman sultans, and is thought to have been buried outside Edirne Kapı (see Süreyya Ali Beyzâdeoğlu, *Sünbülzade Vehbi*, Istanbul 1993, 7, 20-1).

1. Life.

The Sünbül-zâde family was a prominent one. His grandfather Mehmed was *mufî* in Mar'ash and author of several works on Islamic law. His father Rāshid (or Reshîd), also a poet and scholar, is said to have named his son after the poet and *kādî* Seyyid Wehbî (Wehb-i ewwel), as whose assistant he was working in Aleppo when Sünbül-zâde Wehbî was born.

Wehbî was educated in Mar'ash, then went to Istanbul, where his writing of *kasidas* and chronograms gained him influential patrons, securing him the rank of *müderri* [see *MADRASA*, I, 7], then that of *kādî*, in which he was to serve for seventeen years or more in a number of locations in the Balkans, in Rhodes and al-Manisa, and with the Imperial Army in the Edirne, Sofya and Nish areas. He also served for seven years in the Ottoman scribal institution, rising to the rank of *kh'ādje* [see *KH'ĀDJEGĀN-İ DİWĀN-İ HUMĀYŪN*].

In 1187/1775, early in the reign of 'Abd al-Ḥamīd I

(1774-89), Wehbî (having an excellent knowledge of Persian) was sent as envoy to İsfahān to investigate complaints that Karīm Khān Zand [q.v.] had lodged against 'Omer Pasha governor of Baghdād, whom Wehbî found culpable. But the governor's influence threw Wehbî into disfavour, and he went into hiding in Scutari. His well-known *Kasīde-yi İannāna* ("Resonant Ode"), in which he extravagantly eulogises the sultan, describes his Persian journey and ranks things Turkish high above those Persian, helped him regain 'Abd al-Ḥamīd's favour (Gibb, *HOP*, iv, 249). Controversy, however, dogged him. While *kādî* on the island of Rhodes he supported the harsh decision to execute Shāhīn Girāy Khān [q.v.], and in his *Kasīde-yi İayyāre* ("Ode on the wing") he praised the sultan and abused the victim (*ibid.*, iv, 250). Sünbül-zâde himself claimed that his subsequent seizure and detention when serving in Stara Zagora (Eski Zaghra) was revenge on the part of Shāhīn Girāy's supporters. Others say that he and his assistant (*kethudā*), the poet Sürürî [q.v.], had aroused the indignation of the local populace by dissolute conduct, and that they were both arrested on this account (Beyzâdeoğlu, 14-17).

Wehbî spent the last years of his life in Istanbul, reportedly writing and merrymaking but, at least in the last seven years, troubled with gout, failing sight and perhaps unsound mind.

2. Works.

Influenced especially by Nābī, Thābit (on whose poems he wrote a number of *nazīras*) and Nedīm [q.v.], Wehbî was honoured with the title *Sultān al-Shu'arā'* "Sultan of Poets" and highly regarded as a poet by his contemporaries. Today he is not judged to have been endowed with great artistic imagination or poetic sensitivity. More than once his questionable reputation, which he did little to disavow, resulted in dismissal from appointments, and he also had financial worries (Ali Canib Yöntem, *Sünbülzade Vehbi*, in *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, i/2 [1946-7], 88-9). This resulted in a number of poems lamenting his situation and requesting help, and in 1205/1790-1 he dedicated his Turkish *diwān* (some mss. of which include a few poems in Arabic and his small Persian collection) to Selīm III (1789-1807), whose valuable patronage he enjoyed to the end of his life. The *Lutfiyye* is an *akhlāk* work, a *mathnawī* giving advice to his son Luṭf Allāh (who died of the plague within five years of its being composed). It owes much to Nābī's *Khayriyye*, and its value lies more in its contribution to social history than in its literary value. (For an interesting study of Wehbî the man, and of this work in particular, see Danuta Chmielowska, *La femme turque dans l'œuvre de Nābī, Vehbî et Vāsiṭ*, Warsaw 1986, 39-48.)

Two other *mathnawīs*, the *Tuhfe-yi Vehbî* and *Nukhbe-yi Vehbî* were educational and used for many years in Ottoman schools. The former, a rhymed Persian-Turkish vocabulary written in 1197/1783 for his son in imitation of a similar work by the 10th/16th-century writer Shāhidī, contains an introductory *mathnawī*, a series of *kit'as* presenting the vocabulary, a second *mathnawī* on a selection of expressions (*isṭilāhāt*) and an epilogue (recent ed. Numan Külekçi and Turgut Karabey, *Sünbülzade—Tuhfe*, Erzurum 1990). The second is an Arabic-Turkish counterpart. The *Shewk-angīz*, a *mathnawī* of some 775 *beyts* in the *remel* metre, features a disputation in very free language between a libertine womaniser and a pederast comparing male and female beauties and the pleasure they afford. Unable to agree on which makes the stronger case, the contenders consult a man of religion (the *Sheykh*

1997
MAY 1997

(1994) Maryland, s. 109-115.

It was during the Paris years that his sense of the importance of national identity in the struggle for modernization and self-strengthening crystallized. Upon his return to the Caucasus in 1894 he immediately became involved in writing for the Azeri patriotic press in newspapers like *Kaspii*, as well in producing monographs on topics like the desirability and compatibility with Islam of the liberation of women. In 1905, together with Ali Hüseyinzade, he founded and edited one of the first Azeri-language dailies in Baku, *Hayat*, in which he demanded equal rights and representation for the Muslim Turks of Transcaucasia from the Tsarist government, as well as insisting to the Azeris themselves on the importance of valuing personal merit over position. The importance of a newspaper like *Hayat* can be seen in the fact that it was a daily paper with a circulation of 2,500,⁵ a significant readership for a Muslim paper in time and place. At the time of the Tatar-Armenian troubles, Ağaoğlu was also involved in the creation of a secret Azeri "self-defense" group called *Defai*. He also had a hand in the founding of Russia's first Muslim political party, the *Ittifak ul-Muslimin*.

Then, in 1908, as a result of the crackdown following the period of openness that arose in Russia out of the Revolution of 1905, Ağaoğlu, like a number of other Azeri intellectuals, fled to the Ottoman Empire. There they became active in promoting Turkist ideas. Azeris from the Russian empire were instrumental in the creation of the leading Turkist institutions of the Ottoman Empire such as the journal *Türk Yurdu* and its associated cultural-political organization the *Türk Ocağı*. Of the six founding members of the *Türk Yurdu Cemiyeti*, the organization that originally brought out *Türk Yurdu*, three, Ahmed Ağaoğlu, Ali Hüseyinzade and Yusuf Akçura, were Turks from the Russian empire.⁶ For the reasons we have outlined above, they, more than the Ottomans themselves, were equipped to develop a Turkish national movement in the Ottoman Empire at a moment rendered ripe for such an enterprise by a variety of internal and external pressures.

Notes

¹ Miroslav Hroch, "How Much Does Nation Formation Depend Upon Nationalism?" *East European Politics and Societies* 4/1 (1990): 106.

² *Ibid.*, pp. 108-10

³ For a discussion of the census of 1897 and what it shows about the population of Transcaucasia, see D. I. Ismail-zade, *Naselenie Gorodov Zakavkazskogo Kraia v XIX-Nachale XX v* (Moscow, 1991). Tadeusz Swietochowski gives an account of the Baku oil industry and Azeri participation in it in *Russian Azerbaijan, 1905-1920: The Shaping of National Identity in a Muslim Community* (Cambridge, 1985), pp. 20-23.

⁴ Yusuf Akçura gives a biographical account of Ağaoğlu in his essay "Türkçülük" in *Türk Yılı* (Istanbul, 1928), pp. 419-34.

⁵ For a discussion of *Hayat* see Alexandre Bennigsen and Ch. Lemerrier-Quellejey, *La Presse et le mouvement national chez les Musulmans de Russie avant 1920* (Paris, 1964), pp. 22-30.

⁶ Hüseyn Tuncer, *Türk Yurdu üzerine bir İnceleme* (Ankara, 1990), p.15.

Follower and Critic of the New Discourse: Sünbülzade Vehbi and the Eighteenth-Century Reformers of Ottoman Poetry KEMAL SILAY, University of Washington

The eighteenth century was perhaps the most significant era for Ottoman classical literature, in terms of the radical changes which took place concerning language and the structure and content of literary works. Such changes were essential in the works of many poets of the period, such as Nedim, Osmanzade Ta'ib, Seyyid Vehbi, Çelebizade Asım, Sünbülzade Vehbi and others. The poets of what was later to be called the "Tulip Period" (1703-30) are of great importance in the study of what I would call "the reformed Ottoman poetry."

There took place in this century a serious attack on the Ottoman poetic canon. In order to better understand the dimensions of this Ottoman reaction (not Young Ottoman, Kemalist or "leftist") against some of the most fundamental features of classical Ottoman poetry, one has to have a brief look at the history of the Turkish language and its social and ideological position in the eyes of the majority of the court poets.

As I tried to demonstrate in my paper delivered at the 1992 MESA meeting, except for the unsuccessful attempts of Nazmi and Mahremi towards the end of the fifteenth century, for centuries the overwhelming majority of the poets of the Ottoman court made no effort to hide their dislike for Turkish. For them, it was the language of the "Turks," connoting "peasant," "rude," "stupid," "ignorant," and many other undesirable epithets. Upholding the poetic canon, which tended toward the exclusion of Turkish words, the typical court poet made use of what tradition offered to him, the *lisan-i Osmani*, which was Turkish in syntax and Arabo-Persian in all else.

In fact, what we find in the creation of this elitist language is but a clear reflection of the dominant Ottoman ideology. Within this Islamic society, a hierarchical system was created that comprised different classes of people, *askeri* and *reaya*, rulers and ruled, the elite and subjects, warriors and producers, tax collectors and tax payers. The Ottoman system gave the right to the ruling elite to exploit its subjects, and the members of

25 MART 1996

VEHBİ

onun şiirlerini güzel olarak nitelendirirler. Vehbî'nin, Neşâtî Dede'nin vefatına söylediği meşhur bir mersiyesi vardır. Kaynaklarda yer alan Türkçe mevlvîyâne, âşıkâne gazellerinde onun, Mevlvîlik unsurlarını ustalıklı kullandığı, aruza ve dile hakim olduğu görülür. O, dönemin usta şâirleri yanında, Divan şiirinin estetiğini yansıtmaya açısından orta seviyede bir şâirdir.

Kay.: EŞ, s.338-339; ET s.261; NÂFE, 2005, s. 697-698; SE s.248-249. SO 1/114; TDEA 4/332,8/526; TGDEİS s.527; TN 2 /1179(4665), TŞM s.519-521; TŞ/S, 740-741; VF 2/332. ♣N. AÇIK

VEHBİ (1674?-1736): Divan şairi. İstanbul'da doğdu. Asıl adı Seyyid Hüseyin Vehbî Efendidir. Mevaliden İmamzade Efendinin kethüdası Hacı Ahmed Efendinin oğludur. Ehl-i beyte dayanan ecdadından dolayı Seyyid Vehbî ve İmamzâde sanları ile tanındı. Önceleri **Hüsamî** mahlasını kullanırken, hocası şair Mirzazade Ahmed Neylî'nin tavsiyesiyle **Vehbî**'yi benimsedi. Zamanının tanınmış alimlerinden Mirzazâde Şeyh Mehmed Efendiden ders alarak iyi bir öğrenim gördü. Kazasker Abdülbaki Arif Efendiden de yazı meşk etti. Genç yaşında tanınarak Hocazâde Seyyid Osman Efendiden mülazım oldu(1696). Rus Seferi'nde yazdığı güzel kaside ve tarihlerle III. Ahmed'in dikkatini çekti. 1720'de padişahın şehzâdeleri için yapılan sünnet düğününü anlattığı ünlü *Surnâme*'sini yazdı. Böylece tanınan şair, Tebriz'in ikinci fethinde oraya kadı tayin edildi. III. Ahmed ve Sadrazam Damad İbrahim Paşanın himayesiyle, Kayseri, Manisa ve Halep mevlviyetlerinde bulundu. 1735 yılında hacca gitti. Dönüşünde hastalanarak Aksaray'daki evinde vefat etti. Devrinin tanınmış şairlerinden olan Vehbî, önceleri Nabi'yi kendisine üstat olarak seçmiş, onun yolunda hikmete dönük şiirler yazmıştı. Daha sonra Nedim'in tesiri altında kaldı. Kasidelerinde de Nef'i'nin tarzı hakimdi. Birçok şairin gazellerini tanzir ve tahmis etti. *Surnâme* adlı eseri ile şöhreti yakaladı. Ayrıca Topkapı Sarayı önündeki II-

I. Ahmed Çeşmesi için yazdığı tarih mısraı ile de padişahın takdirini kazandı. Padişah için yazdığı bir musammat kaside bu tarih ile beraber çeşme duvarlarına çepeçevre nakşedildi. Vehbî'nin Gülşenî Sezaî Efendiye yazdığı bir mektuptan, bu tarikata mensup olduğunu anlaşılmaktadır. **Eserleri:** *Divan* (yazmaları Millet K AEME 497; SK Reşid Ef. 781, Hamidiye 1124, Lala İsmail EF.500, Mihrişah 369, Esad Ef. 2714, İÜK TY 33, 1607, 1710, 2710, 2866, 2886, 2894, 5506, 5522. Kahire'de 6 nüshası vardır, Bunlardan 1607 numaralı yazmada 24 münacaat, 38 naat, 1 mersiye *Sihhatnâme*, *Sulhiye*, *Surnâme* mukaddimesi, *Hadis-i Erbain Tercümesi* (İÜK TY nu.1376. Her hadis metni dört mısra içinde verilmektedir), *Surnâme* (III. Ahmed'in şehzadelerinin sünnet edilmesi, kızlarının evlenmesi anlatılan bu eserde aynı zamanda İstanbul'un mahalli özellikleri, devrin örf ve adetleri de yer almaktadır. Eser mensur olmakla birlikte yer yer manzum parçalar da bulunmaktadır. İÜK 7; TSMK'de 6 nüshası bulunmaktadır. Bunlardan III. Ahmed kitapları arasındaki 3593 numaralı yazmada Levnî tarafından yapılmış 137 minyatür vardır. Eser Reşat Ekrem Köçü tarafından günümüz Türkçe'sine çevrilerek yayımlandı, 1939), *Sulhiye* (1718'de imzalanan Pasarofça Antlaşması'na dair bir küçük risaledir. Yazması: İÜK TY nu. 2711), *Leylâ vü Mecnun* (Kafzade Faizî tarafından yazılmaya başlanan ve Vehbî tarafından tamamlandığı *Salim Tezkiresi*'nde belirtilen bu eser bulunamadı).

Kay.: *Eslâf* 2/100; EŞDEA s.486-487; İKTYDK 3; İMZKZEKF s.538; KÂ 6/4707; MN v.438; NÂFE, 2005, s.706-710; NAZZE 1985, s.672-676; OM 2/234; SO 4/617; TDEA 8/525; TGDEİS s.527; THE s.443; TN 2/1180-1181 (4666); TŞ/AH v.65; TŞ/S s.760. ♣M. CUNBUR

VEHBİ (~1719ds.-26.4.1809): Divan şairi. Kahramanmaraş'da doğdu. Asıl adı Mehmed Vehbî Efendidir. Babası Sünbülzâde ailesinden Reşid Efendi adlı bir şâirdi. Kendisi de *Sünbülzâde* sanıyla tanındı. İyi bir medrese

hur olan **Sünbülzade Vehbi** (ö. 1224 / 1809), dönemin son *sultanu'ş-şu'* arasındadır. Devrin tanınmış âlimlerinden biri olan Vehbi, zevk ve işrete düşkün, ilerleyen yaşına rağmen eğlence âlemlerinden geri kalmayan, kendi ifadesine göre "Dil-ber sevip şarâb içip cünbiş etmede" riyası ve benzeri olmayan rint bir şairdir. Asıl adı Mehmet olup Maraş'ta doğan, eğitimini burada tamamladıktan sonra İstanbul'a gelerek ilmiye sınıfına giren şair, iniş çıkışlarla dolu uzun bir hayat sürerek sekiz padişah devrini idrak etmiştir. Ömrünün son yıllarında gözlerini ve şuurunu kaybeden Vehbi'nin hacimli bir *Divân'ı* (Sünbülzade 1253a; Beyzadeoğlu 1985) vardır. Divanı içinde Arapça şiirleriyle Farsça *Divânçesi* de yer almaktadır. Divanın mukaddimesine göre, şiirlerinin bir kısmı yanmış, Rodos dönüşü yeniden tertip edilerek III. Selim'e sunulmuştur.

Vehbi, Arapça ve Farsçaya son derece vâkıf, kolay yazan, güçlü bir şair olmakla birlikte derbeder kişiliği sebebiyle yeteneğini tam olarak sanatına yansıtamamış, şiirleri titizlikten yoksun, sathi ve kuru söyleyişlerden öteye geçememiştir. Bu sebeple, şiirlerini Ziya Paşa "kokusuz gül"e benzetirken Muallim Naci soğuk bulmuştur. Vehbi'nin sanat hayatında Nabi, Sabit ve Nedim'in önemli bir yeri vardır. Fars şairlerinden ise Hafız, Sâib ve Şevket'i beğendiğini, Baki ve Nef'i'den üstün olduğunu, Nizami ve Örfî gibi Acem şairlerinin ise yanında "acemi" kaldıklarını iddia etmiştir. Mahallî ögeler şiirinde önemli bir yer tutmakla birlikte, daha çok klasik estetik çizgisinde kalmıştır. İstanbul'un semtlerini ve boğaz âlemlerini tasvir ettiği şiirlerinde, Nedim'in şiirlerindeki coşku ve inceliği yakalayamamıştır. Günlük konuşma diline açılan söz dağarcığı, realist tasvirleri, hicivleri, farklı kafiye ve redif arayışları, kelime oyunlarına düşkünlüğü, onu Nedim'den ziyade Sabit'e yaklaştırmaktadır. Kendi ifadesi-

Osman Harata, Has Bahçede Hazan Vakti, Ankara 2009, sayfa 130-135 +31

ne göre, Sabit'in "sarp vadi"sinde başarıyla at koşturmuştur.

Divanında kasideler önemli bir yer tutmaktadır. Kasidelerinde başlıca memduhu, hayatının en parlak yıllarını yaşatan III. Selim'dir. Diğer padişahlar için 2 kaside yazan şair onun için 23 methiye kaleme almıştır. Vehbi de kasidelerinde Nef'i'den etkilenmekle birlikte, bunların çoğu anlam ve hayal derinliğinden yoksun, renksiz, zayıf şiirlerdir. Bunun, şairin uzun yazma kaygısı ve külfetli diliyle birleşmesi kasidelerini okunmaz hâle getirmiştir. "Tannâne", "Tayyâre" ve "Kelâmiyye" ("sühan" redifli) kasideleri ise, daha çok içeriğiyle dikkati çekmiştir. I. Abdülhamid için yazılan "Tannâne" kasidesi, elçi olarak gittiği İran'da gördüklerini, başından geçenleri anlattığı bir çeşit sefaretnamedir. Kasidede, bir elçinin gözünden o günkü İran toplumu, yer yer mübalağalı ifadelerle rastlanmakla birlikte realist bir şekilde anlatılarak Osmanlılarla karşılaştırılmıştır. Bağdat valisi Ömer Paşa ile Safevi şahı Kerim Han arasındaki ihtilafı çözmek amacıyla elçi olarak İran'a gönderilen Vehbi, vali tarafından tarafgirliği, zina ve işrete düşkünlüğü sebebiyle şikâyet edilince geri çağırılmış ve hakkında idam fermanı çıkarılmıştır. Üsküdar'da gizlenirken padişaha sunduğu bu kasideyle hayatını kurtarmış, fakat ancak yedi yıl sonra sadrazam Halil Hamid Paşa'nın yardımıyla kadılık mesleğine dönebilmiştir. Bu yıllarda kaleme aldığı kasidelerinde yeterince ilgi görmemekten yakınmış, III. Ahmed devrinde yaşayan mahlastaşı "Vehbi-i evvel"e duyduğu özentiye ifade etmiştir. "Tayyare" kasidesinde ise, Rodos kadılığı sırasında idam edilen Kırım Hanı Şahin Giray olayını anlatmış, onun Osmanlı'nın yaptığı yardımlara karşılık ihanet etmesini kınayarak, cezasını bulmasından duyduğu sevinci dile getirmiştir. Kasidesine Şahin'in kuş anlamından hareketle "Tayyâre" ismini

